

BAJAI HONPOLGÁR

Várostitrténeti és Környezetvédelő lap

1998. február

IX. évfolyam 2. (88.) szám

Ára: 50 Ft

Fotó: Gyulavári József

Öröklődés - biodiverzitás - génebézet - klónozás

Az anyag élő formája eddig bizonyítottan csak a Földön található mintegy 3,5 milliárd év óta. Ez idő alatt igen gazdag variációkban jöttek létre élőlények, s e változékonyság napjainkban sem állt meg. A jövőben is mindaddig folytatódhat az új tulajdonságú egyedek megjelenése, amíg az életfeltételek fennállnak.

A sokféleség mindig bámulatba ejtette az embert, s szorgosan kereste a magyarázatokat. Igazán tudományos elmélet csak az utóbbi évszázadban körvonalazódott. A dezoxiribonukleinsavat (DNS-t) már 1896-ban felfedezte J.F. Miescher, az átöröklésben játszott szerepet O.th. Avery csak 1944-ben bizonyította be, s végül

F.H.C. Crick és J.D. Watson fejtették meg századunk közepén a molekula szerkezetét, amellyel igazában fényt derítettek az átöröklés módjára is. A DNS mint fehérjetemésztető vegyület egyetemes előfordulésú az élő sejtekben (csupán a vírusok némelyikéből hiányzik!). Az aminosav-egységekből összeáll-

ló fehérjemolekulák a felelősek minden egyes élőlény specifikus tulajdonságaiért. Az örökítő anyag jelenti a receptet, amely alapján meghatározza a keletkező utódok biológiai sajátosságait az egyesítőektől az emberig egyaránt. Az ivaros folyamatoknál a két szülői származó örökítősi anyag minden alkalommal — bizonyos új variációt alkotva — teljesen egyedi sajátosságokkal is rendelkező élőlény kialakulását eredményezik. Ez azért lehetséges, mert az egyes fajok tulajdonságait meghatározó örökítő anyag egyik fele az apai, másik fele az anyai egyedből áll össze a megtermékenyített petesejtben (zigótában). Ez a teljes genetikai érték sejt aztán sorozatos osztódás útján megokosorozódik, s az élőlény fejlettségét foktól függően egyszerűbb vagy bonyolultabb felépítésű egyedé alakul. Ez az új egyed mindig rendelkezik valamilyen új tulajdonsággal (eltérő fehérjékkel), amely az alábbi okfejtéssel magyarázható. Az élőlényekben előforduló fehérjék legtöbbször 100-200 aminosavból épül fel, sőt olykor 1000 fölötti is lehet az utóbbiak száma. Jelenleg 20-féle aminosavat ismerünk, amelyek fehérjék alkotóiként szerepelhetnek. Egy-egy fehérje képződésében nem feltétlenül kell mind a hász komponensek szerepelnie, de egy-egy aminosav többször is előfordulhat ugyanabban a fehérjeláncban. A már említett fehérjetermészetű DNS-1 is csupán 4-féle aminosav építi fel, de ezek mindegyike többször ismétlődve alkotja a minimálisan 10^7 molsúlyú molekulákat.

Egy kis matematikai variancia-számítással jól példázhatók a fehérjék képződési lehetőségei. Kiindulva a legkevesebb (100) aminosavat tartalmazó fehérjéből, s a 20-féle eltérő aminosavval operálva 20^{100} vagy $1,26 \times 10^{130}$ lehetőséget variációt kapunk, amely egyben a lehetséges fehérjefajtákat jelzi. Hogy mekkora ez az anyagtömeg? Földünk össztömege 10^{25} , az ismert világegyetemé 10^{78} darab hidrogénatom tömegével egyenlő!

Ebben rejlik valójában az élő anyag csodálatosan sokszínű képződési lehetősége, amelyet biológiai diverzitásnak nevezünk. E sokféleség tehát a protoplazma (élő anyag) szerveztségéből fakadó lehetőség, amely valójában még alig realizálódhatott a földtörténet során! E sokféleséget korlátozhatják a

külső körülmények, de az ember megjelenésével — mintegy pár tizezer éve — e korlátozás mindenképp folgyorsult. Növényeket, állatokat válogatott ki szilkségből, kedvtelésből, korlátozva ezzel a természetben végbemendő genetikai sokféleség bővülését!

A manipuláló ember a legkiválótabbnak tartott biológiai egyedeket sokszorosította, s ezzel mintegy igyekezett konzerválni a meglévő tulajdonságokat. Igaz, hogy a háziasítással új fajtaikat is előállított, de az azonos fajtájú növények és állatok tömegesé tételével korlátozta a természetes fajok életterét.

Hamarosan rájött arra, hogy a növények nagy részét ivartalan úton szaporítsa állandósíthatja az alapvető tulajdonságokat. Baktériumoknál, gombáknál, moszatoknál, de a száraz növényeknél is egyaránt megvalósítható lehetőség a genetikai anyag állandósítása — a klónozás.

A egyetlen sejtből vagy szövetből előállított tenyészetek, a vegetatív részek (gyökér, szár, levél) gyökeretése, hagymák, rügyek leválasztása azonos örökítődséget tartalmazó klónokat jelentenek. Így állíthatók elő sorozatban kedvelt mezőgazdasági növények — szőlő-, körte- és almafajtáink: az ivaros folyamatokkal (pl. keresztelés) előállított kedvező tulajdonságú fajokat rügyek szemzésével, hajtások átültetésével sorozatban szaporítjuk tovább változatlan genetikai állományal.

Még a növényvilágban gyakori lehetőség a klónozás létrejötte, addig az állatvilágban már ez jóval ritkább: csupán egyes gerinctelen állatoknál (csalánzókánál, féregknél, izeltállatoknál) tapasztalható a bimbózás, regenerálódás, szisztematikus jelenségeiben.

Ezért vert fel nagy port a múlt évben bejelentett hír: Ian Wilmut és munkatársai kifejtett juh testi sejtjéből kivett sejtmagot ültettek petesejtbe, s abból életképes bérányt kaptak. Az újdonság itt tehát az, hogy nem a képződő embrióból, hanem "felölt" állatból kivett testi sejt szolgáltatás az örökítő anyagot, így gyakorlatilag egy állatból szinte korlátlan számban nyerhetnek teljesen azonos genetikai állományú utódokat. (A megelőző kísérletekben ugyanis a pár tíz sejtből álló osztódó zigóta jelentette a donort, s így csupán néhány "széria" utódot nyerhettek!)

Az ember esetében az egy- és kétpetéjű ikrek esetéből ismeretes, hogy egyetlen petesejtől származó ikrek genetikai állománya lényegében azonos, s így a két ikertestvér sokszor szemre szinte megkülönböztethetetlen egymástól. Az egyidős két külön petesejtől származó utódok genetikailag ugyanolyan eltérő állományúak, mint a különböző időben született testvérek. Utóbbi esetben tehát csak az egy időben történő születés miatt nevezhetők ikreknek, nem az egyfomasság miatt!

Mit is jelentene az ember klónozása?

Egy "kiszemelt" egyén testi sejtjéből kiemelt sejtmag (egyéni tulajdonságokat teljesen meghatározó örökítő anyag) petesejtbe történő átültetésével genetikai állományukban teljesen azonos "széria utódok" létrehozása! Csupán a "kivitelezésen" múlik, hogy egy szülőanya kíván különböző időben, de teljesen azonos utódokat, vagy éppen több anya egy időben (esetleg a világ legkülönbözőbb országaiban élők is lehetnek) "rendeli meg" ugyanazt a receptet! Ha a technikai feltételek tisztázódnak, ez a lehetőség bekövetkezhet! Bizunk a józan emberi bölcsességben, hogy nem engedje szabadjára a "biológiai pokolgépet"!

Míg egy teljesen hasonló ikerpár megszületik a ritkaság miatt, a tömeges "széria-ikrek" látványa a normálisan gondolkodók számára inkább szentelven szánalmat ébresztene. (Mennyi nő esne fokozott bűkömorságba, hisz akkor már nemcsak az esetlegesen azonos kosztum, hanem az öltözéket viselőik genetikai, azaz testi-lelki azonossága is bosszantaná!)

Véleményem szerint semmi szilkség egy "klónozás sugallta újabb fajmólt" (Vajon elképzelhető, hogy a következő évezredben megszűnne a kalandorság ...?)

Bizva abban, hogy a genetikai manipulációk / génsebészet a jövőben is az embert szolgálják: egyedi esetekben káros anatómiai és élettani tulajdonságokat okozó gének kicserélésével csak javítják — s az egyfomasságot okozó genetikai állomány beszűkítése helyett — továbbra is megőrzik az embernél oly látványosan érvényesülő biológiai sokféleséget!

Dr. Laki Ferenc

Az 1997-ben kitüntetett bajai honpolgárok listája

Baja Városért kitüntetett címet kapta:

Bárdos Ferenc nyugalmazott pedagógus

dr. Kincses Ferenc nyugalmazott tanácselnök

dr. Mohai Antal nyugalmazott főorvos

Baja Város Községelérteért kitüntetett díjat kapta:

dr. Gál Zoltán nyugalmazott újságíró

Hetényi Lajos lelkész

Baja Város Oktatásáért kitüntetett díjat kapta:

Kovács Lászlóné középiskolai tanár

Szeghő László és Szeghő Lászlóné nyugalmazott pedagógus

Baja Város Kultúrájáért kitüntetett díjat kapta:

Albert Sándorné nyugalmazott pedagógus

Reketye Sándor, a Fyra Blackflöte Együttes vezetője

Baja Város Egészségügyéért kitüntetett díjat kapta:

dr. Kellner Róbert nyugalmazott oszt. vez. főorvos

dr. Kóhámi Imre nyugalmazott oszt. vez. főorvos

Baja Város Sportjáért kitüntetett díjat kapta

Gyűrő László judo mestere

Tax Imre nyugalmazott sportosztály-vezető

Baja Város Fejlesztéséért kitüntetett díjat kapta:

dr. Fenyvesi Béla OVF főigazgató-helyettes

Kamarás János nyugalmazott miniszteri üzemeltető

A képviselő-testület 1997-ben nem adományozott Díszpolgár kitüntetést.

Jelky András

(5., befejező rész)

Az előzőekben már történt említés a végrendeletekről. Bár ezekben sok a hivatásos szabvány szöveg, vannak minket is érdeklő adatok. A terjedő hivatalos nyelv miatt most eltekintünk ezek szó szerinti közlésétől, és csak a lényegre szorítkozunk.

Az első végrendelettről már esett szó. Ezt 1766. július 17-én még Batáviában készítette "nemes Jan Andries Jelleke", a nyugat-déli polgárorség hadnagya és felesége, az "erősen terhes" Elisabeth Sequin. Kölcsonósen egymást teszik meg örökösnek, azzal, hogy a túlélő köteles az elhalt tisztességgel eltemetni, és gondoskodni a két élő gyermekről, a négyéves Henrietta Margaretháról és a másfél éves Mária Magdolnáról. Két rabszolgájukat is felszabadítja, de a nő köteles a lányok nagykorúságig vagy férjhezmenetelig szolgálatukban maradni.

Ő nyilván a dajkájuk lehetett.

A második végrendelettről már Budán közölte nekem sokkal halála előtt, 1783. október 31-én. Németül írott végakaratban is Joannes Andreas Jelleke néven szerepel, s arról intézkedik bevezetőül, hogy testét a katolikus vallás szertartása szerint a Szent Anna plébánia templom kriptájába harangszó zengése mellett helyezze el. Néhány kisebb (10-10 forintos) adományt rendel a kórháznak, a szegények házáknak, a dajkáknak, "ha megövi a fiacskámhoz való hűségét". Aztán a Baján lakó mostohaanyjának, Cordula Jellekinek 150 forintot, Herczog András bajai házasszternek, nővére fiának 50 forintot hagyományoz. Második felesége, leánykori nevén ZIESER Éva az általános örököse a "császári örökös tartományokban" található minden vagyonának mindaddig, míg megmarad özvegyi állapotában, ha újra férjhez menne, vagyonából azonnal hasították ki 3000 forint fiat, Jelleke János András számára. Ha a fia kiskorúságának idején halna meg, ez az összeg szálljon vissza az asszonyra. Hollandiában és Batáviában lévő vagyonának általános örökösét teszi Batáviában férjével lévő két édes lányát, Jelleke Margaretha Henriettát és Mária Magdalénát egyenlő részben. A végrendelet végrehajtójának Vehner cs. kir. lottóigazgatót teszi meg. Az eredeti végrendeleten — melyet sajnos nem sikerült megtalálnunk

— jól olvasható a "J.A. Jelleke" saját kezű aláírás. A végrendelet bizonyoság arra, hogy tekintélyes vagyonnal rendelkezett. Jelky fia, János 1804-ben még élt, de hogy később mi lett vele, nem tudjuk. Több adatunk van a Batáviában maradt lányokról. Henrietta 1762-ben született. 1776 októberében még sem 5, sem hűga nincs férjhez, hisz apjuk a szomszédok gondjaira bízza őket. 1780-ban viszont már végrendeletet készít férjével együtt: nemes Casper Joseph Celestin polgár és Margaretha Henrietta Jelleke asszony kölcsonósen egymást teszik meg általános örökösökké, de ha az asszony gyermek nélkül halna meg, akkor a törvényes rész "az ő atyjának, nemes Jan Andries Jellekének, e város és környéke volt Heemraadjának — aki e környékre visszatérőben van" öt illelt. Tehát akkor még Jelky visszatérésére számíthatnak. Margaretha megözvegyült, s 1787. február 26-án házasságot kötött Camraad Los fősebésszel. Egy év múlva végrendeletet készített. Laknak a Jonkergracht nyugati oldalán, az úgynevezett Nagy Roca malacsnak, e városban belül. Szokás szerint egymást teszik meg örökösnek, de ha törvényes utód nélkül hunyának el, az örökghagyó hölgy a törvényes részt nagyapjának, Gabriel Sequin úrnak, aki Angliában Cantelbergben lakik — biztosítja. A férjnek nincsenek életben lévő szülei. Bár a bevezető rész szerint a végrendeletzők egészségesek, alig egy hónap múlva Henrietta utód nélkül, kb. 26 évesen elhunyt.

Maria Magdaléne Jelleke "fiatal lány" 1780-ban kötött házasságot a danzigai származású, tehát lengyel Marin Wijzsjinskijjével. Akkor kb. 15-16 éves. 1791-ben készítették el végrendeletüket. A férj a polgárorség lovassági adjutánsa, arany és ezüstérmék tulajdonosa. Érvénytelennek tekintik az 1788-ban készített — elöltünk ismeretlen — végrendeletüket. Kölcsonósen egymást teszik meg örökösnek, ha utód nélkül halnának el, a férfi Königsbergben élő özvegyével teszi meg örökösét. Az asszonykék élő mellei nincsenek. A férfi 1802-ben meghalt. Alig egy év múlva a Házasságkötési Ügyek Megbizott utai engedélyezték, hogy az amsterdami származású özvegy Simon Dirks polgár, tagja e város Hajós Urainak

Kollégiumának, házasságra lépjen Maria Magdalena Jellekével, Martin Wijszjinskijnek, a Polgárörseg nyugalmazott címzetes örmagjának özvegyével. Házasságkötés előtt szerződést kötnek, melyben felsorolják azt a vagyont, amit a házassághoz hoznak, s ami továbbra is saját tulajdonuk marad. Hosszú, részletes lista készült mindkét fél vagyónáról. A férfinek bútorzata, festményei, háztartási eszközöi, egy háza és 31 rabszolgája volt, összesen 12345 Rds. értékben. Az asszony nagyobb vagyonnal rendelkezett, amiben arany- és ezüstékszerek, gyöngyök, bútorok, lovak, kocskák és rabszolgák tartoztak. Mivel sok a félkész ékszer, a szerződés az ezüstműves rabszolgára, sőt leendő ezüstműves is, nyilvánvaló, hogy ezüstműves műhellyel rendelkezett. Van még hét telek is. A teljes érték majd 41 ezer Rds. A vagyon egy részét bizonyára első férjével örökölhette, mert ebből levonandó Willem Coenraad Wijszjinskij tőkéves része, aki első házasságából származik.

Két év múlva készítették el végrendeletüket. Házastársak, de nem vagyonközösségben éltek, mondja az írás. A Hölgy beteg, de értelme teljes. A férj több rabszolgát felszabadít, a református egyháznak adományoz bizonyos összeget, és közösen Elisabeth Sequin asszonynak, aki különféle házastársa Pieter Daniel Boudeweins-nak. Az asszony is felszabadít négy rabszolgát, 100 Rds-t adományoz a református egyháznak. Halomöltöztetőnek és holtteste megmosójának a már említett Sequin asszonyt és Maria Adriána Lentzen — egy könyvelő özvegyét — jelöli ki, és hátrahagyott ruháit adományozza, de ebbe ruhaanyag és ékszer nem számítható be. Férje mellett örököse első házasságából származó most 15 éves fia, aki ha kiköriként halna meg, része a férjére száll. Az említett két asszonynak halálukig életjáradékot biztosít. 1807-ben annyiban változtat végrendeletén, hogy semminek nyilvánítja a Lentzen asszonyra vonatkozó részt, és helyére Jacoba Jelleke asszonyt — aki felesége Frans Michael Kelicin kereskedősegédnek — állítja, és házának egyikét, mely a Nagy Folyó mellett áll, élete végéig lakásul átengedi.

A kérdés most az, hogy ki lehetett Elisabeth Sequin. Neve azonban Magdalena anyjával, csakohogy az már rég halott. Esetleg ugyanúgy nagynénje, mint az itt emlegetett Jakoba?

1828-ban a már ismét özvegy Magdalena visszavonja első végrendeletét, és újat készít. Felszabadítja, majd 80 rabszolgáját, s általános örökösévé, "mivel leszármazottai nincsenek, a most 19 éves keresztányát, Magdalena Bregetta Smitet teszi meg, azzal a kikötéssel, hogy a Boedjong Gede földbirtokot az örökös életében eladni nem szabad, és gyermekeire szálljon át, valamint a Végrendeletző Hölgy ott fekvő családi sírját jó karban tartsák, s hátrahagyott ruháit nem szabad eladni. 1830-ban kiegészíti azzal, hogy a hagyaték gondozóját kinevezi A. Groenewald urat, aki az örökösödő feleségül vette.

1831. december 24-én Magdalena utód nélkül meghalt. Fia úgy látszik már korábban meghalhatott. Talán ez volt az a

birtok, melyet Jelky szerzett meg, s ami miatt tisztásgérel is lemondott. Jacoba Jelleke 1775-ben 3 éves, mikor Jelky örökbefogadta. 1787-ben feleségül ment a Coburgból származó Christoph Fridrich Beijmerthez, aki a Werf hajón kovácssegéd. 1799-ben mint özvegy újra férjhez ment, azáltal Frans Michael Kilian kereskedősegédhez (Magdalena végrendeletében nyilván elírás a Kelicin név). Jacoba 1814-ben özvegyült meg, végrendeletében utód hiányában édesanyját teszi meg örököséül. Jakoba 1820. július 8-án hunyt el. Ime a világliró bajai szabólegény okmányokkal igazolható története.

Solymos Éde

Zsellerné Solymos Márta grafikus emlékkiállításáról

*Mélyen tisztelt Közönség!
Hölgyeim és Uraim!*

Egy emlékkiállítást szeretnék megnyitni, amelynek nincsenek tematikus előzményei. Solymos Mártának az 1970-es évek elején — kezdő grafikusként — volt egy közös kiállítása, aminek részleteit nem ismerem. Ezt követően nem szerepelt a nyilvánosság előtt, így nem tudhatunk alkotói korszakairól, nem eshet szó progressziókról és krízishelyzetekről. Ebből fakadóan nem születtek elemző kritikák sem, és végül is nem alakult ki, nem alakulhatott ki művészi egyszínűsége.

Egy élettanilag megoldhatatlan sorkonfliktus legvégső stációjában azonban, a szenvedés éppen elviselhető végpontjain mégis magasán művészi önelenzést végzett. Ez a tragikusán szép és érdekes vivizsekciónak hagyott egy kollektiót. Bátoran nevezhetem ezt a kollektiót életműnek. Nemcsak azért, mert az elhunyt életnek már nem lehet folytatása, és sokkal inkább azért, mert mindaddig, amíg élünk, nem tudhatjuk, hogy léteik meddig ér, így dolgaink soha nem lehetnek befejezettek.

Hacsak egyetlen gondolattal, egyetlen formával mások számára is felmérhető-

vé tudjuk tenni önmagunkat, csak akkor lehetnek hitelesek örömeink és szenvedéseink.

Zsellerné Solymos Márta grafikus itt látható munkái övvallomások. Pergő lapok. Virágok, finom szobrocskák, madonnák, miniatűrök, kispasztikák vagy éppen egy művészi anatómiai atlasz lapjai.

Ne tekintés egy különös helyzet elkerülhetetlen következményének, ha ebben az emlékezésben, ebben a méltatásban nem tudok elkertülni racionális vagy éppen naturalisztikus felhangokat.

Már a meghívó sem takargat, hiszen kerék-perec kimondja, hogy az emlékkiállítás címe 1997: A rák ellen.

Én magam az alkotóval csak mint beteggel találkoztam. A kollektió — ezt a pszichológusilag és esztétikailag egyaránt különös dokumentum sorozatot — a megasztelő felkérés után ismertem csak meg. Ezért sem tudom elválasztani az alkotások epikrízis tartalmát és művészi értékeit.

A rajzok kivétel nélkül 1997-ben készültek. Szinte egyszerre, helyesebben alig egymás után, rohanással, zaklatott sodródásban úgy, ahogy a félkész-

len sejtosztódás tempója a júliusi végleges bűsű felé hajtotta az alkotót.

Ezért ne csodálkozzunk azon, hogy látványlag minden egyforma. És ez nem csak a széles paszpartúra egyvonalúsága, hanem a generálás alapmétről rajzlapok sorba rakott rendje is.

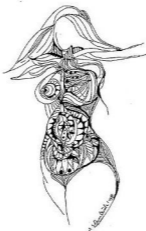
És mégsem egyforma itt semmi! Oh! Dehogy is az! Lépjünk közelebb! Keressük és fedezzük fel a vonalak értelmét!

Mindentűt Nők, helyesebben a Nő. A nagyon szépen megrajzolt nő. Mindegy, hogy ideális vagy valóságos, mindegy, hogy tükörkép vagy álom. Csupa klasszikus és modern morfológia. Természetes és duzzadó erotika azzal együtt, hogy a kihívásokat, a mindent elterelő ösztönösséget hajlékony és gracilis levelek, virágok és miniatűr csokrok takarnak. A haj lebbenése, kócos rendetlensége vagy sima nyugalma keretezi az arcokat. Végül is azt az egyetlen arcot, amelynek mimikáját nem ismerhetjük. A fájdalom és a szenvedés mimikája ugyanis takargatni való. Az erősek igyekezete ez. Csak a végső katarzis idején tilt árulkodó formát, amikor már önmagára vicsoffit, mint egy klasszikus kínai sárkány rém-képe.

Nézzük csak, hogy milyen hangszínyt kap a csipő, de legfőképpen a mell! Ez a magától értesődő női vonzerő, nemzedékek tápláló forrása, örömtök és gyönyörök életét dombja. Kihívó, alig takarható, de mégis az utolsó pillanatig el tudja rejteti szépséges és gyilkos titkait.

Nézzük a rajzokat! Miképpen vállal a biztonságos épség asszimetriksá, a felfedezett baj miképpen rágja szét a harmóniát? Az épet, a szépet jelző vonalrendek és virágok miként sorvadnak hegekkel, rendellenes kontúrokká, pontmíngyekké?

Az elemzés tovább folytatódik. Okos, de szörnyű diagnosztikai igazságok milyen elképzeléseket indukálnak a szenvedőben? Mi van a mellkasban, a hasban, hogyan burjánzanak a nyirokcsomók? Mi van, mi lehet a csontfájdalmak mögött? Aztán a szenvedő szép alak szembefordul. A hát és combizomok kontúrjai fal felé bújnak. Helyüket a másik oldal, a bonyolult zsigerek szummációja veszi át. Tűskés gerincoszlop és csontok, rendetlen belek, oda nem való folyadékok grafikai kavalkádját, de

végtelen és bonyolult bizonytalanságot is regisztrálnak. Látomások ezek. És valószínűleg tékletelek.

A rajzfolyam felépítésének inkább automatizmusai vannak, mint tudatos rendjük. Az alkotás idejének kényszerű rövidegisége segítette is, meg gúzsba is kötötte az alkotót. Az azonban mindenképpen kiolvasható, hogy ez az esztétikai oknyomozás miként jutott el az önarckép elrejtéséhez virágok és levelek mögé. Hogyan hullámzott a mély és őszinte kétségbeesés, a felszínesebb belefordulás áramlataiba, míg végül is az óriássemző gyermekek átkarolásával egy biztonságos fedezékbe vonult.

Zsellemé Solymos Márta 1997. július 19-én halt meg. Orvosilag is különös eset, helyesebben különös karakter volt. Nem szívesen vallott önmagáról. Onírónia, helyenként cinikus fatalizmus jellemezte. Hite és bizakodása az utolsó pillanatig erős forrása volt életérének. Bevallom, hogy betegségének története még a maganfajta konzervatív alkotót is elbizonytalanította. Racionális és számítható lehetőségeit túlélte, és azt bizonyította, hogy a tudományos igazságok nem feltétlenül követik tanulmányozásuk számítható rendjét. Az egyes ember lelki hovatartozása és szuverenitása ugyanolyan lehet citosztikus hatású farmakon, mint a törzskönyvezett gyógyszerek. Az külön szerencse, ha valaki — jelen esetben Solymos Márta — szenvedésén és tragédiáján túlemlkedve, ránk hagyta legbensőbb győtreimeinek szépséges rajzeit.

Szegeden a Tömörkény Művészeti Szakközépiskolában végzett 1971-ben. Grafikai tevékenysége mellett szövegtervekkel, a szövés-fonás játékaival szórakozott. Nem akarom a képességeket, a tehetséget és az alkotás genetikai hátterét és a környezeti hatásokat elemezni, mesterkéltné lenne.

Emlékét — rajzain keresztül is őrizzük meg. A megjelent Tisztelt Közönség meséjén Róla a bajaiaknak. Mesélje el azt például, hogy nagy fia édesanyja halála után — természetesen a szó legnemesebb értelmében — olopta anyjának egyik rajzát. Tetoválásra alkalmas másolatot készített róla, és karjára ragasztotta. Emléklül és emlékezettül.

Nézzük meg most együtt a rajzokat! A kiállítás megnyitón.

Egy jelentős sportkarrier emlékezete

(Találkozás Mihályfi Jánossal)

1961-ben friss bajaiaként apósommal üldögéltem a régi Sugó-híd szigeti lábánál. Haláloszónakban nyugrapontyot, süllőt vagy — jobb híján — keszeget várva... Az októberi nap a hajdani Béke Szálló mögül indult napi útjár, és ebben a szép reggeli órában meleg és fényes sugári a hídak ütköztek. A kopott betontömög hosszú árnyékot vetett a vízre. Ebben az árnyékban üldögéltünk mi is.

Egész nap alacsonyán járt már a nagy tífzolyó, ha maradtunk volna is, akkor sem ér becsülnket napsugár. De nem maradhattunk sokáig, csak egy hajnali-reggeli szerezésre lett volna időnk.

Már hazafelé készülődtünk, amikor a hídkorlát árnyékoszlopaira valami nagy szíliett támaszkodott. Kicsit elsötétült a reggeli ég. A hídon — pontosan felettünk — valaki megállt. Készült, érdeklődött, aztán továbbment. A hatalmas alak árnyékeje csaknem a halászbáráig ért, és az árnyékoló szomorúfűzetek is betakarta. Alig ismertem a várost, és lakóiról sem tudtam sokat. De Mihályfi Jánosról — 5 volt ugyanis a nagy árnyékvető — már sok mindent tudtam. Az ötvenes évek iskolái és sportközlete, de legfőképpen a sportsajtó bővelkedett a sokszoros csúscsúst, a válogatott súlylökő eredményeivel.

Akkor, amikor ott a Sugó-parti reggelen találkoztunk, még nem tudtam, hogy már emlékoszlopként bandukolt a hídon, és így azt sem tudtam, hogy éppen ebben az évben gurította el végleg a súlygolyót. Könyvű kiszámítani, hogy hány esztendő telt el azóta. Nem sok közös dolgunk volt. Legfőképpen annyi, hogy Ő bajai maradt, én meg bajai lettem. Lényegesebb "tetteinkről" — a kívárosi közélet szabályai szerint — mindig tudtunk valamit. Mihályfi János nem hízott el, könnyed és elegáns óriás maradt. Mindig észnél volt, és egy képzeletbeli súlygolyóval rendszeresen hajgált. Nem dühösen, csak merőszon.

Emlékeim között kutatgatva az 1950-es évek "Népsport"-jait nézegettem. Bajai hagyományörzéstől indítva is — nagy örömmre — felfedeztem egy karikatúrát. Nemzedékem értő és sportkedvelő tagjai jól emlékezhetnek még Szepes Bélára, aki 1928-ban az amatőr olimpiai

pián 65,26 m-es dobással ezüstérmert nyert gerelyvetésben. Erős keze ezután finoman és művésziien forgatta a rajzruzzát, és évtizedeken át meghatározó egyénisége maradt a sportkarikatúrának. Mihályfi Jánosról is rajzolt egyet.

Többek között ez az asszociáció is lényesített arra, hogy felkeressem a Modellt. A látogatás előtt illendően rendbe hoztam ismereteimet — mivel említtettem már, hogy Hősünk bocsúszása 1961-ben volt — átfutottam az 1960-as Rómaji Olympia előkészületeit és a súlylökő verseny részleteit. Mindezek alapján, ide is leírom, hogy a versenyt Nieder William (USA) nyerte, legyőzve Parry O'Brien-t (USA), aki megelőzőben Melbourneben olimpiai bajnok volt, és meghatározó egyénisége maradt a súlylökés forradalmának. Csak azért írom ide a 14. helyen végzett Nagy Zsigmond eredményét — 16,67 m — mert ennek némi érdekessége van. Mindjárt például az, hogy a fenti döntő előjátékaként 16,81 m és 17,65 m közötti eredményekkel tizenöt kvalifikáltak magukat a végküzdelemre. Természetesen Nagy Zsigmond is közöttük volt. Kívánczik a kérdés, hogy az egész Mihályfi János történetnek mi köze Nagy Zsigmondéhoz? Egyszerűen az, hogy Mihályfi János hiányzott az olimpiáról.

Pedig talán nem volt rosszabb Nagy Zsigmondnál. A "hiányzásnak" kizárólagosan politikai okai voltak, hiszen Mihályfi 1957-től nem utazhatott külföldre.

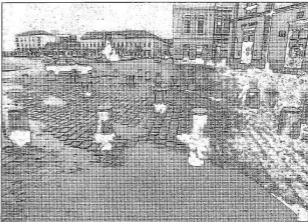
Bár a találkozásunk során igyekeztünk politikamentesen emlékezni, Mihályfi János sorskonfliktusában mégsem kerülhetők el bizonyos politikai konzekvenciák.

Röviden és tömören: 1957-ben — államvizsgái közben — kirgáták a TP-ről. Az indoklás annyira közhely volt, hogy le sem írom. Rajta kívül még sokaknak szólt, valódi hőst és alkalmi karrieristát egyaránt diszkriminált.

Egy zászlóvivést — mint vádpontot — mégis megemlítenék. Ez egy forradalmi demonstráción történt, úgy előrenyújtott kézzel, vízszintesen tartva a nehéz zászlórudat. Ezt biztosan Mihályfi csinálta. Azért, mert erős volt, és meg tudta csinálni. Akkor csak Ő...)

Szóval a Szepes karikatúra indítatására meg mindenféle emlékek és a nagy kíváncsiságtól hajtvá felkerestem Mihályfi Jánost.

Mit sem változott. Erős várbán, romantikus bőségben, jó borokkal várt. Hamar megpengettük az emlékezés hőriját. Sportról, a sportolásról, a "nagy idők"

Fotó: Gyulavári József

eseményeiről beszélgettünk... Az emlékezés gyönyörűségébe belepota magát el-múlt ifjúságunk biztonsága, a múltó idő furcsa patináját pedig a nemzedéki azonos-ság retusálta. Időben és tényekben egyaránt.

1950-ben a "nagy Pigele" adta kezébe a súlygolyót. A jóhiszemű tanár joggal remélhette, hogy a 190 cm magas, 80 kg-os teenager valamit kezd majd a 4 kg-os vasgolyóval. Kezdett is. Egy felmérés ser-csülő versenyen indult, és 12 m-es dobás-al győzött. Aztán Dila Dénes lehetett büszke tomatántra, hiszen a Tanítvány — már felöltött golyóval — 1951-ben 11,80 méterrel megyei bajnokságot nyert.

1952-ben a bajai Dózsa színében és Szat-mári János edzősége alatt — elérte az I. osztályú szintet jelentő 13,80 m-t.

1953-ban, egy hónappal az érettség előtti meghívást kapott a Tatai Hézfőbörbe. Az iskola, a szállói ház és ömaga is attól félt, hogy nem tudja az együttes nagy feladatokat megoldani — uram bocsá! — megbukik az érettségien.

Kádár Gyula volt akkor a Bajnok Krúdy patináját gimnáziumának igazgatója. Osztozott a kétségeken, és óvta tanítványa-t az edzőtábor veszedelmeitől. Mind-áig óvta, amíg a korszak nagyvitalumú sportolgarciájára — Hegyi Gyula — fel nem hívta telefonon. Röviden és tömören a direktor tudomására hozta, hogy "....másik igazgatót még csak találhatunk, de másik súlylökőt pillanatnyilag nem."

Az egyébként sima érettségi előtt végli is — jó sikerült edzőtáborozás során — országos ifjúsági rekordot dobott. Még ugyanez — egy bajai tornánépse-lyen — repült kezéből először 15 méter fölé a súlygolyó. Hogy némi összehason-lításunk legyen, emondandám, hogy az 1950-ben a Brüsszelben rendezett Euró-pa Bajnokságon az izlandi Huseby Gun-nar 16,74 méterrel győzött, a második, illetve a harmadik helyen végzett olasz és szovjet versenyző csak centiméterekkel dobta túl a 15 métert.

Mihályfi János ez idő tájt még mindig és elsősorban csak diákyerek volt. Mint említettem már simán leérettségizett, és szokás szerint — dícsőiségre vagy ves-zésre — a fővárosba került. A Budapesti Dózsa igazolta le. Koltai Jenő tanácsára 1953 nyarán sikeresen felvételizett a Testnevelési Főiskolára, és annak színéi-ben versenyzett.

Kiváló eredményei egymást követték. (Ebből az időből színezik egyébként a

már hivatkozott Szepes karikatúra is.) 1954-ben Mihályfi "jóvoltából" megdől a 18 éves magyar súlylökő rekord. Dará-nyt bőségszerűen szakállas státuszú. Az eredmény 15,82 m, és Svédországban születik a nemzetek közötti viadalon.

Az 1954. évi berni Európa Bajnokság nem sikerült. 15,18 m-rel csak tizenegyed-ik. A versenyt a cseh Skobla nyeri. Mi-hályfi edzés és versenyeredményei alap-ján pedig dobogó közlébe jóslótlak.

Két okot hoz fel (nagy nehezen) indisz-ponáltsága magyarázataként. Mindenken előtt a rossz bemelegítést — ennek során egyébként 16 méter felett dobált —, más-részt egy az szerencsétlenül időzített rokon találkozást, amelynek érzelmi terheit maga is alulértékelt.

Beszélgetésünk leglelkesebb percei az 1955-ös évhez kötődtek. Ebben az esz-tendőben öt alkalommal javított magyar rekordot. Legjobb eredményét ugyan-csak egy svéd-magyar találkozóan érte el, 16,62 m-t dobott.

A varsói Világifjúsági Találkozóan negye-dik helyezést ért el.

1956-ban prózai okokból maradt távol az olimpiáról. A létszágban demokratikus vá-logatási szisztéma ugyanis csak azoknak kínálta kiutazási lehetőséget, akikől dön-tőkérdő jutás volt várható. Ezt a szigorú sze-lektiót elsősorban az óriási távolság és az ezzel együtt járó magas utazási költségek indokolták. Az olimpián egyébként az a svéd Uddebom lett a hatodik, akit Mi-hályfi az olimpiát megelőző évben Ma-gyarországon egy nemzetközi viadalon legyőzött. (A szerencse és a súlygolyó akkortájt is forgandó lehetett.)

A főiskoláról való eltávolítása után 1958 júliusában kapott csak diplomát. Válogatott kerettag maradt, de — mint jeleztem már — nem utazhatott kül-földre. Sportszerűlések korekciós nyű-gé között 16,50 m körül "dobált" Varjú Vilmos és Nagy Zsigmond társaságá-ban. Mi több, az 1960-as olimpiát köve-tően — ahogy Ő mondta — még egy-szer "feljajta a pofáját", és 17 méter fölé dobott. 1961-ben 17,58-cal zárta az évet és pályafutását.

Az emlékezés enyészett is. Utólag ugya-nis pontosan tudjuk, hogy mi történt, és mi lett az események eredménye. De az összegezésben összeroppanthatnak a múlt aktuális pillanatát, az akkori bol-dogságok és az akkori remények. Az idő kegyetlen kritikus. Mérhét műlá-sával indokolja igazságait, ugyancsak

reményteli életszakaszok igyekezését próbálják kitörölni egy életút lapjairól. Na, mindegy! 1958. szeptember elejé-től új élete kezdődött. Egy aktív sport-lökőként is egzisztáló testnevelő szer-lete. Színvonalas bőségtöredék az atlé-tikától, majd sok kosárlabdá. Játékos-ként és edzőként egyaránt. Mindezek-ről nem beszélnek most, annak ellené-re, hogy az életút és a sportolói teljesít-mény nagyszerű fejezetei.

Inkább vissza-visszakanyarodnék az atlétikához. Soha nem tudtam például, hogy kiváló dekaltonista volt, meg arról sem hallottam, hogy például a helyből ugrásokban az egykori kiváló diszkoszvetővel, Széchenyi Józseffel vetélkedtek különösen komoly játé-kban.

Az 1900-ban, az 1904-ben és az 1908-ban rendezett olimpiákon egy Ewry Ray nevű amerikai gumiberber sorozat-ban megnyerte a helyből ugrások ver-senyét. Eredményeit nézve és össze-vetve azokat a Mihályfi-Széchenyi pár-viadalok győztes adataival, csak annyit jegyeznek meg, hogy Ewry nem volt tehetségtelen ember. Kár, hogy ezeket a versenyzőimokat az I. világháború után már törölték az atlétikai versenye-k műsorából. Nem tudhatunk így objektí-ven összehasonlítani, és győzni sem tudunk. Már mint ők, a játékos dobó-kolosszusok.

Mihályfi János rezignált büszkeséggel beszél a sportban viselt dolgairól. Racionális ember. Emlekei tiszták és igaz-ságosok, bár sokszor úgy érzem, hogy sokkal nem tud mit kezdeni. Sok mindenre nem talál magyarázatot — vagy érthető bölcsességből — nem is keres. Ha az tenné, megtagdán ön-magát. Megtagadná végtelen zuverenit-sát és röghöz kötött lokalpatriotizmus-át.

Érdekes volt, amikor győzelmi tróféát, érmeit megmutatta. Más már féltény-nék is rózsafa szekrényt csináltatna, felkészülve az örökkévalóságra. A nagy dobozban egymásra rakott aran-nyok, ezüstök és bronzok — mezele-nül nagy díszes tokozban — békésen és kissé porosan pilhenek egy válogatott meg takarásban. Emlélt szép világ és sok nagyszerű teljesítmény emlékei. Nekünk is azok. Emlékezzünk rájuk, és őrizzük meg őket!

"Tudod, a helyzet az jó, de nem reménytelen..."

A mai rohanó világ divatzenéi mellett akad még Magyarországon pár olyan zenész, aki igazán élvezhető, tiszta zenét kínál a hallgatóknak.

Szerencsére elég sokan vannak, akik fogékonyak ezekre a művészi alkotásokra. A könnyűzene egyik ilyen régi-tű szereplője **Tolcsvay László** (zeneszerző, zenész, énekes). Régi, mert jelen volt a '70-es évek zenei világában is. Új, mert a tőle megszokott lendületet és jókedvet, néha melankóliát tartalmazó dalait újizásletve megálthatjuk a novemberben megjelent *Fehér zaj* című szólóalbumán. A pártlan erővel és hittel énekel dalok nem csak az idősebbik korosztálynak szólnak, hanem a mai fiataloknak is, hisz' nem veszítették el aktualitásukat. A régi, ismerős slágerek mellett három új dal is helyet kapott a kiadványon. Ezek közül a legkiemelkedőbb a címadó. Szövegírója Müller Péter Szíamí, akinek neve ismerős lehet már Tolcsvay Lászlóval kapcsolatban két közös műsoraik (*Mária evangéliuma, Isten pénze*) és '94-ben megjelent *Kapcsoló* című lemezük révén. A mai világ keasér valóságát sikerült a két szerzőnek hitelesen egy dal formájába önteni. Igazi katarzist jelelt...

A zeneszerző nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy kikkel dolgozott együtt a lemezen. Mórinc Mihály és Csurgay Attila biztosították az alapokat, akikkel egymágy fűszavakból is megértik egymást, mint a hangmérnök Kálmán Sándorral. A fiatalágot Czerovszky Henriett, Kozma Orsolya, Cserepi Gyula és Barta Tibor képviséite.

Tolcsvay László szerint Az első villa mos után (amiről videoklip is készült) az *"Élez valaha"* lesz az egyik legkisebb szerzemény. Ennek oka pedig az, hogy a dalban Heni szólót énekel, és Cserepi Gyula szaxofonozik, ami a régi slágerek új hangzást kölcsönöz. A művész zenekarával együtt tavasszal koncertturnéra indul, melynek keretében Bajára is ellátogatnak majd. Én ott leszek! Találkozzunk!

Ujvári Barbara

(Lapzárkánk ékezetett hír: Tolcsvay László március 3-án fog koncertet adni Baján, a József Attila Művelődési Központ színháztermében.)

BÚCSÚ A FEGYVEREKTŐL

Szlovénia legszebb hegyi útja az olasz határ közelében kanyarog fel a Júliai Alpok csúcsai alá. Déllelőti órákban Krajnska Gora irányából érkezve fordulunk be a hegyszorosba. Mielőtt az út beszűkülne a monarchia hadmérnökei által kifizőtt két kocsnyomra, lekanyarodunk a tengerszem mellé. Szelíd szeptemberi napsütésben fürdik a kékeszölden csillogó tavacska. Az öböl sekély vizében pisztrángfóókák rebbenő raja sűtkérezik. Kirakjuk a kocsiból kempingszékjeinket, hogy csészényi kávé páráján átpillantva magunkba szívjuk a kristályos sugárzást. A tóval szemközt a Spik fürje két és félszer méterre emelkedő ormát a sötétkék égbe. Nehezen mondunk búcsút a táj idilli békéjének, de indulnunk kell, mert még előtünk a Vrsec-hágó meredek kaptatójának és mélybe bukó ereszkedőjének ötven hajtkanyarja. Az aszfaltcsk sűrű erdőfalba fürödik bele. Összezárló fenyőkoronák szűrnék zöldes fénrt a merész szepentinekben folyatódó bazaltkockák kövezetre. A hágtóra vezető öszvércsapást az osztrák-magyar monarchia műszaki ziszló-aljai 1916-ban szelcsitették trénszeker számúra járható úttá. E kis áttocsátóképeségű érpályán csőrgedezett az Isonzó front északi részére a szűkös utánpótlás. Alacsony fokozatba tolam át a sebességváltót, erőteljes gázadás, a motor felpörög, és a kocsi orra alá készségeen kunkorodnak be az út százyolyvanc fokok ívei. Közben ereszkedő autó felbukkanását kémleljük, mert a lovaskocsokra méretezett sziklavégvágs kanyarulatában a saját sáv kevés a forduláshoz. Szerencsére az ősz közlekedés elapasztotta a forgalmat, és kirándulóbusz csak ritkán ékelődik a gyér autótáncba. A huszadik kanyar tójékán ritkulni kezd az erdő. Lapos napsgarakról simogattott, selyemfűvű rétből szép novésű, magányos fenyőszilák szőktennek a magasa. Bal kéz felől, halványkék levegőtávlat mögött a Triglav szeszélyes csúcsai ostromolják a háromeres métert. Lágyan ívelő gyalogút hívogat a Vrsec hegy alig hatvan méteres szintkülönbség legyőzésével elérhető csúcsára, hiszen fürge gépkocsink ezerhaszszéztizenegy méterre kapcsolkodott fel. A hágó U betűt formáló

sziklafalain túl kitárul az Isonzó völgye.

A mélyben kanyargó kék szalag folyamatosan szélesedik a csatlakozó oldalpatakok szőhöz vitézlő. A negyvenöt fokok rohanó alábukó hegyfalak 3-4 km távolságból néznek farkasszemet. Mikor több mint 30 éve először jártam ezen a vidéken, kopárabbak voltak a hegyhátak. Ma már az ormlak birtokba vette, elborította az erdő. A kitáruló völgy, mely Goricia tájékán már medencévé szélesedik, egyre déliesebb jelleget őt. Az olaszos hangulatú városokk házai előtt karvastagságú szőlőtövekkel ágaznak szét a lugasok. Fává nő a késői virágokkal borított lesénd, és szürke törzsi fűgék széles levélkarjai bontakoznak szét a védett déli szögletekben. Az alspei táj egy óran belül mediterránná változik át. Az elbővülő völgy, mely ma a természet ellenitéiben gyönyörködő turisták paradicsoma, nyolcvan éve, dedápaánk számára a földi poklot jelentette. Nézik, akik az Isonzó bal partjának lövészkariba és hegyvédelmi sziklatéregibein húzódtak meg, valamint kétfélműl olasznak, akik a jobb part fedezékéből kitörve ostromolták a védekező osztrák-magyar csapatokat. A kisebb helyi fészecsapásokat nem számítva, tizenegy tömegtámadás zúdult alá a jobb part hegyeiről, és ormlott össze — jelentéktelen tényérés után — a monarchia egységének tüzeben. Az olasz főparancsnok, Cadorna ugyanis az I. világháború idején ezen a szakaszon kísérlete meg kieroeszakolni az áttűrt. Valóban, a monarchia déli határát védő hegyvonulat itt volt a leggyékonyabb. A harminc kilométeres szélességű láncokon áthatolva a laibachi (jubjána) medencébe nyomult volna be. Innen már könnyű lett volna Ausztria-Magyarországy lágy alósétésén halálos sebet ejteni. Csakhogy a támadónak először meg kellett hódítania az Isonzó bal partjának meredek falú, 1000-1500 méteres hegycsúcsait. Ez pedig a háborúért egyébként sem kelkesedő, mérsékeltlen vitéz olasz csapatoknak tizenegy érebe csatában sem sikerült. Az értelemten, támadásra alkalmatlan terepen vívott harcok szőnyű áldozatot követeltek. A völgyek katonai temetőiben és csaírmaiban

több mint félmillió áldozat teteme porlad.

Háború idején minden frontvonalban tartózkodó csendesüstársává szegődik az életveszély. A harc elcsúszása esetén sem sejtette senki, hogy az ellenségés lövészárkokban nem most töltik-e be a süfített levegővel működő aknavetőt, mely észrevételről indítja útjára a meredek szögben becsapódó, gyilkos töltetet. Mindamellett, hogy az egy arcvonal-kilóméterre jutó elesettek száma alapján az Isonzó-front az I. világháborúban — a vereség után — legvéresebb hadszíntere, a túlélők visszaemlékezései a halálfélelemmel egyenrangú gyötrelmeket tartják a frontvonalban való puszta létezés. A vékony talajrétegen megkapaszkodó gyér erdőt a tűzesség jórészt letarolta. A pergőtűzek heveségére jellemző, hogy pl. a Monte Tomba magassága a nehégránátok pörtyöcsapásaitól nyolc méterrel csökkent. A mészkősziklába robbantott és csúszányozott lövészárkok mindössze méternyi mélyek, előtűk kődarabokból toronyozott mellvéd rejti a gömnyedve közlekedő őrséget a célpontot kereső olasz mesterlövészekről. A meredeknek a csuszás sziklák. Az Isonzóval párhuzamosan húzódo hegylánc nyári hőségben még tett kalacsit turistacapat rövid szemlélődésére is kellemetlen tartózkodási hely. A monarchia állásában viszont hónapokig állomások felváltás nélkül az elgyötört frontarcok. A harmincöt dekás kenyérfeladag és az éj leple alatt kiszáltható főtt menzák sem táplálta túl őket, de a legnagyobb gyötrelmet az állandó szorjázás jelentette. A hegyek keleti oldalán kiépített vízvezetékkel drótkötélpályák, málnás ösvények és az utolsó szakaszon emberek szállították a kincsnél értékesebb elixírt. Fejenként másfél liter jutott egy napra ivásra, főzésre és tisztálkodásra. Abban a szerencsés esetben, ha az ellenségés útegek zavaró-tűze nem bénította meg az utánpótlási láncot.

Nem volt jobb sora a katonáknak a hűvösebb évszakok idején sem. Nélkülözve a meleg téli felszerelést, eltelve-dett rongyokban vacogtak a jeges esőtől vert vagy hóviharoktól végigsöpört hegyoldalokon. A fozékké mélyített sziklabarlangokban legfeljebb szállá-

kokká hasogattott löszereszládák forgácsai lobogtak az összebarkácsoló kályhákban. Főként illúziót, és nem melegítést ébresztve. A csekély ábócsátöképességű utánpótlási vonalak, melyek négy százezer ember létszárral, vízzel és élelemmel való ellátását is csak szűkösön fedezték, tüzelőfa szállítására véggépp nem vállalkozhattak.

A legnagyobb csata 80 éve borította vérzivatarba a tündéri völgyet. A monarchia hadvezetése, látva, hogy gyengülő harcértékű csapataival az Antant-tól növekvő mértékben támogatott olaszoknak már nem sokáig állhat ellen, elébe ment sorsának. Összegyűjtötte maradék erőit, és az Isonzó-fronton támadásba ment át. A süllypont a mai Kobaridnál képezte, melyet akkor még Caporintonak neveztek. A szűk frontszakasza kétezer ágyút összpontosítottak, és hajnali kettőtől hat óráig keresztül zúdult a pergőtűz az olasz állásokra. Az ágyúk nyolc órákig elhallgattak, és a bal part lövészárkaiból, feldőléseiből előbújt és leomlott a völgybe a csukaszürke ármádia. A csontig soványodott, elcsigázott embereket a parancs kényszerén túl valami kétségbeesett, utolsó erőfeszítésre felbuzdulhat bátorssá zúdította az ellenség-re. A rohamra induló gyalogság pártalan sikert ért el. A meglepett, demoralizált, egyébként sem lelkes olaszok megverve özönlöttek végig a völgyön. Alig egy hét alatt a tizenkettedik Isonzó-csatát tökéletesen elvesztették. Tíz-ezer halottat hagytak a csataterén. Háromszázezer fogoly és a tűzárség fele került a győztesek kezébe. Az olaszok a monarchiába kívántak betömni, most viszont a hadműveletek a saját országukba helyeződtek át. Az üldözést jelentékenyen lassította, hogy az osztrák-magyar hadseregnek nem voltak képesített egységei; a lóról szállított huszárzás lovait pedig megették az inséges hónapokban. Az olaszok már azt is eredménynek tekinthették, hogy a síkságra özönlő ellenségés hadakat Velencőtől 40 km-re sikerült feltartóztatniuk.

A fantasztikus méretű győzelem mind a támadókat, mind a védőket meglepte. A "caporettoi csodának" eltereztelt hadművelet történetét egyaránt megírta rangos osztrák, magyar és olasz tábornokok. A csata idején azonban az olasz oldalon a felszökkenő gránátölcsérek között lapult egy akkor még ismeretlen fiatal hadnagy is. Az alig 19

éves tiszttal amerikai, és önkéntesként vállalt szolgálatot az európai hadszínteren. A Kansas City Star tudósítója színes háborús riportok vérmes reményeivel érkezik Itáliába. A valóság szürke és hétköznapi. Három gépkocsiból álló sebessétszállító oszlop parancsnokságát bízzák az ifjú tenenté. Mikor egy ízben a valódi háborút szemretné megtapasztalni, és társaival közel merészkedik a frontvonalhoz, melléjük csapódik be egy osztrák mozsár lövedéke. Négyen voltak; a robbanás után csak a hadnagy tud feltápászkodni. A három véréz tetem közül felyalábolja a még megmenthetőnek látszót, és háttan cipeli a köztözhelyig. Azután észreveszi. A viselkedésmód természetesen heroizmusra jellemző a fiatal tenenté. Saját sebére ügyet sem vet, csak a bajtársra gondol. Egy napig felszük kórházban. Sebeiből tizenkét műtétet huzasonnyole szilánkot operáltak ki.

Mikor a háború után hazatér az Egyesült Államokba, ellenállhatatlan készletést ér, hogy az emberi lét infemótt megjárva szerzett élményeit irodalmi alkotás formájára. A pályakezdes még bokor-bombasíktól. Kéziratait két kiadó és tucatnyi folyóirat küldi visszát a lektorok közölköztetnek minősítik őket. Egy évtized mölök el, míg vitatható sikerrel, változó eredményű kísérletek után megjelenik nyomtatásban az Isonzó-parti nagy kaland regényéb bokrosodott emléke. Az egyes szám első személyben beszélő fészereplő — Henry hadnagy — az író alteregója. A hadnagy olasz oldalról szemléli a caporettoi áttörést, végigcsinálja a pokoli visszavonulást, és az esztelen, véres kalandból végleg kiábrándulva, befejezi a maga háborúját. Szerelmével, az angol ápolónővel, Catherine-nel — a kivel egy frontkórházban ismerkedett meg — Svéjába menekül. Egy vizitatoros őszi éjszákán átveze a Lago Maggiore helvét oldalára. A könyv, melyet sohas a XX. század legszebb háborús regényének tartanak, a szerzőnek megfogozza a végleges sikert. Az első kiadás nyolcvanezer példányra rövid idő alatt elkél. Ekkor már a kalendáriumok címlapjára 1929-et nyomnak. A caporettoi áttörésről írt könyvet azóta sok tucat nyelven sok millió példányban adták ki. Lényegesen többen olvasták, mint a csatát megvívó hadvezérek precíz és tudós emlékiratait. A regény címe: Búcsú a fegyverektől. A férfivá éret,

iffjú tenentét pedig a valóságban nem Henrynek, hanem Ernest Hemingwaynek hívták.

Mire a vad szertepintekből széles aszfaltpályává szelídülő úton véghaladtunk, alkonyatba hajlott az éjszaki délután. A déli égővön a szeptember végi nap is melegen sugárzik, ezért szőlővel árnyalt vendéglő teraszán keresünk menedéket. A tágas előtér asztalainak fele foglalt, az iszonzó völgy látogatói üdülnek fel magukat egy pohár ital vagy csésze-nyi kávé mellett. Végigpillantok a perkoláló kettős autósorának rendszertábláin. Olasz, osztrák, német, szlovén országjelzések közé a mi H betűs járművünkön kívül egy belga és két francia

egyedül. A tájon a mediterrán varázs, a búcsúzó napugarak alkonyi békkésége ül. A teraszon halk duruzsolással fél tucat nyelv keveredik. Azoké a nerrizeteké, melyek fiai nyolcvan éve ezekről a szemben álló sziklafalakról néztek farkasszemet. A nap eltűnik a jobb oldali hegyhát mögött. A vendégek sorra kerekednek fel, és az alkalmi szakmészdoktól elkészítve, kocsijukhoz mennek. Olaszok, németek, osztrákok bólintanak egymás felé nyíjasan. Itt az iszonzó völgyében úgy tűnik, Európa végképp búcsút vett a fegyverektől.

Dr. Dániel József

Ismét koncertezik a bajai kamarazenekar

Tavaly előtt alakult meg városunk új kamarazenekara Richter Kálmán karmester vezetésével. Az együttes Baja Város Magyarországi Németek Általános Művelődési Központjának zenekaraként tavaly márciusban mutatkozott be a közönségnek. Idei első koncertjüknek február elején-közepén ugyancsak a német kulturális központ ad otthont.

A zenekari eseményekről, a mostani előadás programjáról, továbbá ideai tervezőiről Richter Kálmánt kérdeztük.

"A nyári szünetet követően szeptembertől kezdünk el ismét próbálni. Legnagyobb gondunk változatlanul az, hogy az együttes mindössze 12 nagyon lelkes és tehetséges emberre épül. Megalakulásunk óta szinte folyamatosan hiányzik 6-7 muzsikus a 18 főre tervezett zenekarból. Főként vonósok hiányoznak. Meggyőződésem, hogy vannak még Baján és környékén jó zenészek, akik nagy hasznára lehetnének együttesünknek. A tehetséges tanulók általában más városban folytatják középfokú zenei

tanulmányaikat. A helyi továbbtanulási lehetőség hiánya bizony hátrányként jelentkezik az ilyen kisvárosi komolyzenei együtteseknél, annak ellenére, hogy többen lelkesen hazajárnak próbálni. A zeneiskolai tanároknak és az itt élő jó muzsikusoknak viszont gyakran többféle elvárásnak is eleget kell tenniük. Tehát megismételtem azt, amit körülbelül egy évvel ezelőtt elmondtam: változatlanul várjuk közénk a jó színvonalon muzsikáló amatőr zenészeket is. Mostani koncertünk programja nagyrészt Reitmann Erika, a zeneakadémia végzős bajai növendékének vizsgadarabjaira épül. Diplomakoncertjének sikeréhez ily' módon szeretnénk hozzájárulni. Műsorán 2 szülőzongora-darab, valamint zenekari kíséréssel Bach D-dúr zongoraversenye szerepel. A zenekari blokkban Händel egyik concerto grossója mellett még egy Csajkovszkij vagy Corelli mű csendül majd fel. A húsvéti szünetben az együttes németországi hangversenykörütra utazik, amelynek főbb állomásai:

Heidelberg, Heilbronn, Moosbach és Weiblingen. Erre az eseményre egy elég vegyes programmal készülünk, de a húsvétra való tekintettel nagyrészt mégis csak barokk zenét fogunk játszani. Bach zongoraversenyét szeretnénk ott is bemutatni. Még nincs konkrét időpontja, de már körvonalazódik egy nagyszabású közös produkció zombori muzsikusokkal és énekesekkel: Beethoven fantáziája zongorára, szimfonikus zenekarra és kórusra. Kamarazenekarral mellett a Liszt Ferenc kórusa, a zombori szimfonikus zenekar, egy ottani kórus és egy joguszláv zongoraművész működne közre a mű megszólaltatásában, amit én dirigálnék. Beethoven zenéjét nem könnyű játszani, még alapos próbáknak kell az előadást megelőzniük.

A zenekari hangzás ilyen alkalomszerű kiterjesztése és gazdagítása mellett tervezgetjük kis létszámú formációk (kvartettek, triók, duók) létrehozását, hogy még gazdagabb repertoárral még több fellépési lehetősége legyen zenekarunk tagjainak. Gondolunk arra is, hogy egy-egy fuviolista vagy klarinétos bevonásával XX. századi darabokat is megszólaltassunk. Nagyon szeretném, ha ezek az előadásaink és főként a németországi vendégszereplés még inkább összekovácsolná zenekarunkat, ami egyúttal tovább növelné vonzerőjét is."

Schmidt Antal

HELYESBÍTÓ KÖZLEMÉNY

Lapunk januári, IX. évfolyam 1. (87.) számában CSORSZ KÁROLYRÓL írt életrajz egyik mondatába értelemzavaró hiba került. A nyolcadik oldalon lévő mondat: "Később, 1930-ban Harvel Cusing svájci agysebész professzor már megműthetetlennek tartotta."

Helyesen így hangzik: Később, 1930-ban kikérték a Svájcban tartózkodó Harvel Cushing amerikai agysebész professzor véleményét, aki már megműthetetlennek tartotta. A téves közlésért az olvasó elnézését kérjük.

Fotó: Gyulavári József

AENEAS HAJÓS CLUB

Hat gimnazista históriája

(4. rész)

1938. július 29. péntek

1945. május 12.

A két dátum között hét év különbség van, 2 hónap híján hét éve annak, hogy Hajma felírta ezt az utolsó dátumot, és ezzel rázáróli befejezőnek tekintette a naplót.

Azóta számtalanszor a kezembe akadt, sokszor el is olvastam, és mindig érdekesnek találom. Valahányszor elővettem, mindig bosszantott, hogy az a lusta Hajma miért nem fejezte be. Persze, még felfelé mentik, este-fél könnyen kijelentette, hogy:

– Na, én beülök a csónakra naplót írni.

Ez persze kényelmesebb megoldás volt, mert míg mi, többiek a csónakot húztuk, ő térdére fűszerte a naplót, és írt. Bezzeg lefelé, mikor mindannyian lassúhadtunk, egyszer sem jutott volna eszébe, hogy írjon, sőt ha valamelyikünk megpedegte a dolgot, hogy:

– Jó lenne már naplót is írni, nem gondolod, Hajmat?

– Várjátok, majd meglesz, csak legyetek nyugodtak, – volt a válasza, de még többeször úgy tett, mintha meg se hallotta volna.

Így toldott, halasztotta a dolgot, és így maradt befejezetlen a napló.

Valahányszor a végére értem, elhatároztam, hogy ha legközelebb hazajdó, ráveszem, hogy fejezze be, de persze mindig elmaradt. Egy-szer aztán eszembe jutott, hogy én is befejezetlenem, de én is csak halasztottam, míg végre most a napokban újól a kezembe akadt, és éreztem, hogy ha most nem fogok bele, akkor örökké befejezetlen marad. Hogy miért pont most szaktára rá magam? Egyrészt, mert

bőven van időm rá, másrészt pedig hét év óta, mióta hosszabb-rövidebb időre szétesztelődünk, még sosem gondoltam ennyit a fiúkra, mint most. A napokban ért véget a háború Európában, és az egész térségből egyedül vagyok itthon, a többiekről nem tudok semmit, Dániel az egyetlen, akiről tudom, hogy Bekodon van – ennyi az egész. Nagyon sokszor gondolkodom, hogy vajon visszajönnek-e még valaha a fiúk, látom-e még őket, és mindannyiszor úgy érzem, hogy vissza kell jövelek, kell, hogy mi még újra együtt legyünk hiánytalanul, valamilyen csendes botorgatás közben – igaz, nem is lesz az olyan csendes – megtárgyaljuk az elmúlt évek eseményeit, vagy diákjori emlékeket elevenítjük fel, vagy valami kirándulást beszélünk meg.

– Aztán ne felejtet el a bognácsot elhozni, emlékeztet, hogy mikor egyszer teát akartunk főzni, nem volt semmi edényünk, kénytelenek voltunk egy üvegben megpörbéslni. Nánk, hogy lepatam a fenekre.

– Jó, jó, csak pontosan gyerekek!

– De még te is, Joe, mert megszöblöztünk.

– Na, csak hallgas, eddig legfeljebb csak miniatúráztunk, mert te el sem jössz addig, míg a Rózi néni ki nem sítja a két darab karajt ebédre. Stb. stb.

Hallom magamban az élesfűd, csipkefűd megjegyzéseket, és szinte látom magam előtt az egész térságot, amit együtt van teljes létszámmal, ami olyan mindennapi volt addig, míg diákok voltunk, és ami elérhetetlen volt, amióta lefrettségiztünk, és szétesztelődünk a szétrozza minden irányba.

Most veszem észre, hogy nagyon eltértem a tárgyól. Most megkondem az írást, nagy kár ugyan, hogy az egyes epizódok a hosszú idő alatt elhomályosodtak emlékezetemben, sőt néhány teljesen ki is esett belőle, pedig éppen ezek az apróságok teszik érdekessé és változatosabbá az egészet. Na meg aztán nem is vagyok olyan nagy talenrum, mint Hajma, aki már fiatal diák korában kilőzött árúsihatta volna verseit, és aki novelláival többesze szerepelt az önképzőkörben, nem egyelő jegyzőkönyvi díszírást érdemelve ki. Mindenesetre megpöblööm utánozni kifnyed stílusát, talán sikerülni fog. Dátumokat nem írok, azokra már egyáltalán nem emlékszem, majd csak időbeni sorrendben írom le az eseményeket, úgy, ahogy következnek egymás után. Reggel alig tudtak felelni álmodból.

– Csesz, siess, mert előkel a találkozórról!

– Óáh, há, persze, a Blaha Lujza téren.

Mire odáérkeztem, a fiúk már mind együtt voltak, Dániel hiányzott csak.

– Ott a Dániel a villamoson, mi!

– Hol, hol?

– Ott, nézd csak, az öreg Mézes is vele van. Ekkor már fölfedezték mindannyian. Ő is meglát minket, integer nevetve, és pár pillanat múlva már megindul a kördézósülés, mintha senki is pár napja látuk volna egymást, hanem legalábbis évek múltak volna el utolsó együtt-létünk óta.

– Te, öregem, tudod, hogy jöttünk?

Nem hajóval, végig evezőztük meg húztuk a csónakot.

– Ne vadíts meg, komolyan?

– Jó kis móka volt, nem tudom, hiennyiert csináltam meg még egyszer.

– Hajaj, csak tegnap érkezünk, kis hűja, hogy le nem kértünk a találkozórról.

– Mindenki.

– Hű, te, mennyi mindenen mentünk keresztül!

Egyezőval teljes a zír. Végül valaki felveti, hogy gyertünk el egy cukiba vagy tejivóba.

– Jó, gyertünk – kap rajta Hajma – ott legalább frunk képepatot. Ez a Hajma teljesen meg van vadulva a képepatokkal. Már fölfelé jövet is egyre azon törte a fejét, honnan lehetne képepatot kifizetni a szaka, Bajkra. (A Bende Imre utcaiban, ha jól tudom.) Danaföldváron egész rövid ideig stagnáltunk, de a képepat onnan is megindult hazafelé. Jó, jó, az ember sok mindent megért, sőt abban az időben történetesen valamennyiünknek volt, akire gondoljunk, de hát ami a Hajma csinál, az mégisessék töltsza. Az úton többesze is (nagyon sokszor) elővettem egy bizonyos szöveg hőlyvet ábrázoló fényképet: felváltva, hol a szívrő szorította, hol szérandos tekintettel nézegette, és néha megkérdesze tőlünk, hogy:

– Mondjátok, van még egy ilyen klassz nő a világon?

Megnyugtatjuk, hogy nincs, de ez neki nem volt elég, mert a legközelebbi alkalommal újra nyugagntni kezdett. A cukiban tehát először is képepatokat írtunk. Még az öreg Mervadról sem feledkezünk meg. Később megbeszéltem a dátumai programot, aztán szétváltak utaink.

A pár nap, amit Pesten töltötünk, gyorsan elmúlt. Mozi, cukrászda, tejivó stb. Nem vala-

már az ebédet, na és, ami még csak főzött a tűzhőz, Dönci könyvedre kijelent:

– Na, én megyek krumplít süti.

És tényleg előszedtem néhány szem krumplit, paraszt húzott rá, és oda se nézett fölbat a tészta felé. Mi azért Joelt meg Hajmával ettünk belőle. Én ettem belőle a legjobbat, már csak truccból is. De meg is bántam, állandóan éreztem a számban a rossz kózmás íz, hihés ittam meg utána fél plucker vizet.

– Holnap inkább hideget eszem – batkozott el magamban, de láttam a többiekben is, hogy hasonló gondolatokat forgatnak a fejükben. Persze, mint mindig ilyenkor, nagy vita, szőzja, egyvást a lényeg, mintha nem tudom én milyen nagy dolgotól lenne szó. Természetesen, nem valami komoly, vérszemű veszekedés ez, ilyenkor legjobban néhány perc múlva már szent a béke, csak hát ez már olyan megszokott dolog, ez az alapmerítés a gárdának, hogy szeresse csipkedni, gúnyolódni.

A rosszi sikerül előt után kijött pihentünk. A hangos vita után még nagyobban tűnik a végtelen csend, háig se jön, csak néha-néha szőzja meg a eszedet egy-egy madárflirt. Álmos délutáni hangulat. Egyszer csak mánt-ha beszédet hallanék. Nézek a főkrre,ők is füzetek. Először csak halk moorgomg hallatszik, később már kivethet, hogy tényleg beszél, pár másodperc múlva már azt is megállapítjuk, hogy ketten beszélnek: egy nő meg egy férfi. A hang a vita felől jön felülre. Itt nincs a közelben város vagy strand, ezek szintén biztosan valami kitérdülő lehetnek.

A beszéd már hangosabb, már egyes szavakat is megértjük, de a csónak még mindig nem látszik. A férfi alighanem őszik, mert állandóan prűsköl, úgy beszél. Már közvetlen közelünkben van a csónak, csak a part menti bokrok még elinkarják szemünk elől. Egyszer csak megszólal a nő:

– Te, itt egy csónak.

(Akkor pillantotta meg a mi partra húzott csónakunkat.) Mire a férfi:

– Kapj magadra valamit!

(Őh, kezd érdekes lenni a dolog.) Most már feszülten figyelünk mind a négyen. A következő pillanatban feltűnik közvetlenül előttünk egy csúlsó, mellette őszik a férfi prűskölve, köcsösen, bocsosan, a dublónban pedig egy nő ül. Mindannyian a nőt nézzük, egyikünk sem a férfit. Az ok pedig a következő: a nő fiatal, esinos, kedves szőke feje van, és úgy ül a csónakban, ahogy az Isten megteremtette, magyarul: anyszültt mestelenül. A férfi figyelmeztető szavára ugyan felkapott valamit ruhadarabot, de bít nem is tudja rendezni maga elő tartani, hiszen az evőzöket is tartani kellett, ha nem akarta, hogy felboruljon a csúlsó. Egyezően a ruhadarab nagyon kicske volt, és még a legkritikusabb helyeket sem takarta be. Hogy ilyen kis rongyot kapott maga elé, azt főleg útált-kopott, fektetése kártyezott csónakunknak tulajdonított, aminek megpillantásakor legfeljebb őreg hallások jelenlétére következtethetett, de semmi esetre sem gondolt arra, hogy fiatal fűköt fog meglátni, akinek szemre úgy tapadt rá, mint a plóca. Mert bizony egyszerre vége lett az álmos ebéd utáni hangulatnak, sőtünk a nő, és – azt hiszen – mindgyűnkön agyán

átvillant a gondolat, hogy ilyen eddig legfeljebb filmes lütknek vagy regényben olvastunk, és amelynek látásakor vagy olvasásakor arra gondoltunk, hogy ilyen egyszerű történik meg az életben, ilyen csak az írők fantáziájában születtek. És íme, most itt van előttünk a valószínűleg kép: mestelen nő a csónakban. Elkor a hőlgy – valószínűleg, hogy zavart leplezze – kiszól hozzánk:

– Van itt valahol jó ivóvíz?

Néhány pillanatig nem szólt egyikünk se, aztán Hajma, Joe és én egyszerre felszúntuk: – Á, sajnos, mi is csakvizet iszunk.

Közben a dublót vírsi a víz, a nő most már már beállítában látjuk, de így is érdekes. Le nem vesszük róla a szemünket egy pillanatra sem. Ő is néz vissza, és őjra megszólal, így egyezve könnyedséget vinni a hangjába:

– Hárkákó kényelene csak tovább menni.

– Lejebb majd csak találunk – mondja a férfi is. De ekkor a csónak már újra a bokrokhöz érkezett, és pár pillanat múlva el tőnt a szemünk elől. Addig nyugodtan, szólanal állunk, de abban a pillanatban, mikor eltűnt a dublő, egyszerre fűk ki rajunk az igazság.

– Hű, a szerelmit!

– Klasz kis nő!

– Öregem, ilyen!

Nem lehetne lelmi azt a rengeteg közbeszólat, ami ott ehangzott. Egyezően teljes volt a zír, igaztalan tárgyaltak meg a nem mindenmai eseményt. Dönci eddig egy szót sem szólt, de ez föl se tűnt nekünk, csak akkor, mikor végre megszólalt:

– Tímarhák, minek mondtátok, hogy nincs víz?

– Hát mit akaraz, tényleg nincs.

Dönci egészen tübe jött.

– Akkor is azt kellett volna mondani, hogy van. Ajjaj, de eltörtök ezt az egészit.

– Miert, mit értök volna el vele, ha azt mondtuk, hogy van vizünk?

– Ajjaj, hát nem értétek? Akkor kijöttek volna a partra.

– Ugyan öregem, menj a fenébe, csak nem képezed, hogy a nő mestelenül kijött volna.

– Dehogynem, dehogynem.

– Na, hagyjóm a csúdsá, főléleges ilyen képtelenségekről vitkozni. De Dönci már nagyon belejött. Élénk színekkel eszteli nekünk, hogy mi lett volna, ha kijön a nő. Joe közbeszól:

– Te, szerencsétlen, hiszen férfi is volt vele.

– Egy, de mi négyen vagyunk – válaszolt Dönci, és igaztalan magyarázom tovább, hogy mi lett volna, mi lett volna.

Lejebb, úgy 150 méterrel kanyarodók a Duna, a dublő elért a kanyart, most már újra látni. Ott szűk iszán, a férfi még mindig őszik mellett. Dönci is meglája, és a következő pillanatban megindul roharral az erőben lefelé, úgy látszik, neki nem volt elég az látvány, még egyszer meg akarja nézni a póre amoz. Alig ér el 20–25 méterre, Hajma is felugrik, kilágja a csónakból a távszóvet, és megindul utána. Mi ketten Joe-val csak nézzük, hogy futnak, mint a megszűllotok. Rövid idő múlva látjuk, amint kitérnek a kanyarhoz, és egymás kezéből kapkodva a gukkort, felváltva átölják a mindjobban átvölde csónakot.

– Esak teljesen meg vannak vadulva, jegyzi meg Joe, és fölytérzen megvett pillanatt küld a kanyar felé, ahol a két esak még mindig mereszgett a szemét.

Mi képviseltük Joe-val a komoly elemet. Később aztán visszatértett Hajma meg Dönci, és megállapítottuk, hogy érdemes volt lenni, csak az a kár, hogy nem néhány perccel előbb mentek, akkor többet lártak volna.

– Ez kértóttól a rossz ebédért – jegyezte meg az egyik, és a vita folyt tovább. Közben észre sem vettük, hogy az idő eljárt már felettünk, és legfőbb ideje, hogy induljunk. Most már svezünk is, nem lehet lassúlni, mert holnap délután haza akarunk érn. Gyors számlást végezünk, és megállapítottuk, hogy kényelene lassúkn éjzanka is menni, csak úgy tudunk időn megérkezni, hiszen még a fele utat sem tettük meg, még előlünk van Dunaföldvár. A nap már lefelé száll, de még mindig egy a hőég. Hol egyikünk, hol mástikunk ugrik bele a vízbe megkörtözni.

– Hát én levetem a fűrdőnadrágomat – jelenti ki Dönci, és már fekszik is mestelenül a csónak fenékén (egy létszó, gusztot kapott a szőke amanzórt). Pár pillanat múlva már mind a négyen időnköztszámban heverünk. Az evőzést is abbahagytuk, a csónak meg magától a Duna sodrában. Lassan bal-konyodlik, kezd hűvödni, felöltözünk, és megbeszéljük, hogy is lesz az az éjszakai csónakázás.

Végül meggyezünk, hogy éjfélt után 2 óráig Joe meg Hajma fognak evezni, és mi addig alszunk Döncivel, aztán felváltjuk őket. Mi ketten rögtön le is fektüdünk, a két inspekció pedig az evőzökhöz ül. Közben feljött a hold, gyönyörű nyári éjszaka volt.

Hajnócsi J. Gyula
(folytatjuk)

A FŰ MINDIG ÚJRA SARJAD Eszmék és valóság I.

Hogy az események, amikről meséltek, mályan időrendi sorrendben következtek egymás után, bizony nem tudom. Az időkaz az 1935. év őzén elnevezett "Veni sanctus Spiritus" (Jőjj el Szentlélek Úristen, az iskolánk kezdetén a szellemi Világosság tisztelére tartott szentmise vezérőzólama) és

az 1938 májusában abzolváltt érettségji közés esk. Gondolom, ezek az évék minden fiatal életben telis-tele vannak élményvel. És a szőke harmincas éveinek vége de Földnek a bannae Magyarországnak is végzetes eseményeket érelt. Hitler 1935-ben a Néret Birodalom kormány- és államfője,

a hadsereg főparancsnoka, azaz Führer, teljes hatalom mindenható ura, a "felsőbbrendű éjsza" gemmá népek.

Mi, polgárok persze éltük a mindennapjainkat, mint a fil a fész esőn — bár néha furcsa dolgok zavarták meg bányái derítke. A családi beszélgetések színhelye az ebédszasztal és vidéke volt. Dunsztaboros, nagymeretű szalvéta a tórdén, én — mint nő — asztalfőn, tőlem jobbra apám, balra bátyám. — Különböz az asztalfőhöz állt kére a konyhába vezető kis folyosó, innen ugrottán sórt, erőspaprikáért, miert, mint éppen kellett az étkezéshez. —

— Hívtott ma az igazságügyminiszter — mondta apám. Várakozástelenen figyeltük. Csak nem valami kifutásos?

— Kérdeztem a titkárt, mit óhajt. Valakinek az ügye íránt érdekelték. Egy szélsőjobbos politikus ügye íránt.

— És?

— Visszatértem a miniszternek, hogy jövő csütörtökön lesz a tárgyalás. Annak végzetével azonnal értesítek meg és referálók.

— Nem lesz belőle kellemetlenkedés? — kérdezte joggal Bekány bátyám.

— Nem rólam van szó, hanem az igazságszolgáltatásról. Egyébként nem hiszem. Pél éle se teltelt bele, rám nyitott az ajtó, személyesen, direkt hozzám. Nem az előzőkhöz, csak úgy, uram-bátyám módra. Hallgatunk a billőzőn történetet. Apám még vett a vadasszéről.

— Selyempapírba csomagolta. A lényeg: az illető távoli rokona, bírtokszomszédja. Mődtérel kellemetlen lenne, ha a jelenléte len úgy bahn stíne el. Satóbbi.

— Mit feleltél? — igazult fivérem.

Apám elmosolyodott.

— Szórol szóra?

— Nará!

— Tudom, kegyelmes uram, mint Justitia istenasszony földi helytartója elváród tőlem, hogy tiszteltem tartam: a Királyi Magyar Bíróság függetlenségét. Igen gondosan fogom áttamalyozni az aktát, és minden részlete kiterjedésén tőrom az myagot a tanács elé. Nyugodt lehetsz, kegyelmes uram, lelkiismeretesen fogunk itélkezni.

— Kicsit kemény — dőmnyögte testvérem.

Apám vártanul dühbe gurult.

— Az ilyen fráter nem való a bánorságyszékbe! Nagy horderejt ügyekben, mint rablás, gyilkosság, közéleti megzemélyeségk ballépés, átutrumot rendeltek el. A nyomozás befejeztével azonnal kifutózták a tárgyalást. Az előzőst akarta, nem akarta, áll a fogdában, míg a bírák meghozták az ítéletet, és nem libegett az akta íróasztalfőktől íróasztalfőig. Hancem a bűnőzt éstést becukták a börtörbe, netán átucákta a hóbérnak. Apám nem dőttötek talázt, csak a kopott éltényiket fotóztázták az újságok riportere. Nagy tudással és keménnyen dolgoztak. Apám íróasztalán néha hajnalig égett az olvasólámpa. Békés élettünkkel lassan besompolygott a politika. Engem ugyan közel

se érdekelt annyira, miert az iskolai ünnepekük, ezért meglepet, hogy Bekány ilyen türelmetlenül várja haza apáinkat. Azon a napon tárgyalták Szilasi Ferenc nyugállományú vezérkari tiszt, később bajt hozó, halkkesz nemzetvezető perét.

— Nos, elítélték? Anyán beszélünk róla a fiúkkal az anatórián.

Apám higgadtan terítette tőrdere a damasztalra, marított a paradicsomlevésből. Érdekes, testvérem is, én is szórol szóra emlékeztünk a vilázián — valahogy a levegőben volt ennek az ügynek a jelentősége.

— Elítélték.

— Gazember?

— Nem gazember. A maga módján tisztességes magyar ember.

— Ostoba?

— Nem ostoba. Jól képzett vezérkari tiszt.

— Hát akkor?

— Zavaros fejű. Rács mögött a helye. Ha nem csukjuk be, bajba vizi az országot.

A bírakat egész szolgálati idejük alatt mindáttették, ha jól emlékezem, négyvenként. Örömmel említtete, hogy "minden tárgyból kifutós". Egyszer belepillantottam az íróasztalán hagyott mindórtásiba (óvatosan, a hivatali dolgok nem tartoztak ránk), és feltűnt: "Itélés tehetőség kiváló". Ó istenem, bár ez alkalommal tördetted volna...!

Igen, a zavaros fejűek terjeszték a beteg eszmét, s az fertőzte a mindennapi valóságot. A bajai homokon felhőtt családimo egészleges maradt. Tartottuk magunkat az östönököt itélőktől elvhez, miszerint mindenkire egyformán sít a nap. Szeretett nagyapám — évek óta pihent a Kálvária domkján lévő kriptában a fekete gránitok által — különös módon figyelmeztetet, hogy vigyázzak. Legalább a saját lelkekre vigyázzak. A karkötővel. A híres Batsányi a kezéresszel csinálata, és beledolgozta az saját vaszkos jegyzőírójét. Emlékeztessen engem rá a karkötő, ha már nem lakik az Öregházban...

Igy hívunk megzemélyesítve otthonunkat. A karkötő áttört téglalapalapszemékből állt, pontosan zárult, még biztonsági lánc is volt rajta. Az iskolai egyenmétrőzrhán kívül mindenhez illett, állandósan viseltem.

Korábban említettem unokánővérem unokabátyját, a jó megielemésű repülőszázadost, aki Hitler Mein Kampf című könyve megemlézővel igyekezett velem a nemzeti szocializmus idővűztés voltát megértetni. Ő egy erősbőben járt hozzánk vacsora után társasjátékozni.

Gondolom, tíz évesen múltattam az időt a Ne veses korán nevezett táblával, uttam a gyermekét szórakozást, apám is. (Fivérem bekros teendőre hivatkozva hamar kilépett a kútból. (De megértették a hadfi otthonhányát, és elnézték, milyen buzgógn dobogálja a játékkockáikat. Különösen kedves, hiper értelmes fiú volt.)) Údvarolni akkor kezdett, mikor nyolcadikos gimnazista — ügyszólván nagylány — lettem.

Amilyen felderítéskébe volt a meghívás vasárnap délelőtti sűrűzere a Krisztinán. Természetesen apámmal együtt. Családiassan, kedélyesen beszélgettünk, majd az a-mányló szőben elindultunk hazafelé. Pár lépésnyire az Alagút torkától felbőült a légvédelmi szőzera. A katoná egyfelén ugriassal a fedezőben temett, rőnknek megieledkezett. Apámt háiba nógattam, csak állt, és sőtörtőd dühvel firkeltette az eget. Hogy jön ilyenre-hoz egy hétézlavafás magyar nemes? Repülő, bocra nem érkezett, az unok szőzera lefűta a riadó. Prőbariádó volt. Sőtőlünk tovább, egyikünk viselkedéséről se tenünk megjegyzést.

A második számú széptevés balatoni vikenden ért. Unokánővérem unokabátyja el-lacsonyrepülőben tiszteelővőket írt le a villa fölött, a frász hozta vendégjátóm szakácsnőjére "Kisasszonykám, azt hittem, a százados úr berepült a konyhábaikban", továbbá a légtérnyemmel levott egy csornó cserépet a háztetőről. Hamadjián moziba mentünk. Bekeményel együtt, férfival sőtében kettesben üldögélni illelenség. Az Udvarházban színes filmet vetítettek, a színes film ritkaságnak számított. Előttünk a két Horthy-fő új, félj magassáobak az átágán. Hia a társaságukban lévő bölgyéhez hajoltak, szemmi se láttam. Megmarokoltam a szőlye karkafját, s ha a Horthyák beszélgettek, jellemtem a súlypontomat. A karkötőm — látam — végig a csuklódom csillagot. Felgyulladtak a lámpák, a tőmlemben a két legény mint a tesztőrök, mellettem lépődtem.

A halban pedig már nem volt meg a karkötőm. Fivérem visszarobotban keresni, háiba. Tudtam, hogy háiba. Szinte lehetetlen volt, hogy tolvaj észrevétlen levégja a kezemről. Nagypapám figyelmeztet, gondolom, és hallottam: "Vigyázz — mondja — vigyázz, kislányom!"

Könyöcgégszere Bekány nemcsakokra meg-látogatta a rokont, és mellesleg néhány szót ejtett az utolsó éves mezőgazdász-hallgatóról, aki komolyan udvarol nekem. (Nem igaz ám, csak pójásizim voltak, kedves, vidám evezős-meg táno-partnerek.)

Jó testvérem áldatlan küldetése sikerrel járt.

Akkor találkoztunk ismét unokánővérem unokabátyjával, mikor elhozta bemutatni a menyasszonyát.

Hónappokkal később híre járt, hogy a repülőszázados egyenlőtlen a feleségét. A hadbíróság fegyvertisztítás közben előállított balesetet állapított meg. Ugyan ki hízzt el "Angol léonno volt..." suttogták a beeméntesek.

A bábóru vége felé még hallottam magáról a katoná. Korabeli szóhasználat szerint "meggattant egy gépen."

Vajon hová, a lelkiismeretével meg tüzvést termő eszmével...?

Egy kép, egy történet

Pontosabban: egy életű története, amelyben szerves egységet képez az anyaság, a hívás és a művészi önmegvalósítás.

Dr. Meiszné Gondos Hildegárd gyermekkorában jegyezte el magát életre szólóan a festészettel. Az első ecsetvonásoktól a festői hazatérésig megtett utat ekképpem idézi fel a művésznő:

"A legelső impulzust a festészethez ifj. Éber Sándortól kaptam, ugyanis is szüleim vettek tőle egy képet, és amikor én azt megláttam, elhatároztam, hogy festő leszek. Akkortájt lehettem olyan nyolcvagy kilencéves. Persze ez most is így van, ha kinn festek az utcán, akkor odajönnek a gyerekek, és azt mondják, hogy ők is festeni fognak...

Az én első ténykedésem az volt, hogy reggel egészen korán kiszöktem a kertbe, méghozzá egy olyan kertbe, ahova egyedül nem lett volna szabad bemennem, csak édesapámmal, amikor együtt sétáltunk. Bánáti Tibi nagyszüleimnél laktunk akkor, a Czifrusz Ferenc utcában, és ott volt az a bizonyos kert, ahol mi, gyerekek nem játszhatunk. Na, én ide szöktem ki, és kezdtem el egy fát rajzolni. Sajnos, nem sikerült a próbálkozásom.

Tizenegy éves koromban folyóiratok címlapjait keztem el másolni. Márton Imre volt az illusztrátor, az ő képeit rajzoltam lelkesen, és nagyon boldog voltam, hogy hasonlítottak az eredetire. Persze nem ragadtam le önla. Volt otthon egy nagy Botticelli könyvtár, amelyben a kompozíciókból a fejeiket kinagyították. Ezeket a fekete-fehér illusztrációkat le másoltam ceruzával. A következő lépés az volt, hogy 13-14 évesen modellt kezdtem el festeni, aki persze, én magam voltam. Természetesen ezek a próbálkozásaim mindig a legnagyobb titokban zajlottak, mert nem akartam, hogy bárki is meg tudja.

Ifj. Éber Sándor szárnyai alá gimnazista-ként kerültem. Művészeti rajzkört vezetett a III. Béla Gimnáziumban, és én ott megtanultam, hogy nem azt kell rajzolni, amit tud az ember, hanem csakis azt, amit

lát. Ez egy egész életre szóló tanítással vált számomra. Itt sajtóztottam el a legfontosabb perspektívikus alapismereteket: például azt, hogy a síkok hogyan metszik egymást, és hogy a tárgyakat ide hogyan kell behelyezni. Ez egy olyan dolog, amit azóta is használok, mindig szükségem van rá, akár portrét, akár tájképet festek. Megtanított arra is, hogy lássam a színeket. Az egyik fontos felismerés az volt, hogy a természetben nincs fekete szín.

Tizenhét évesen a Rudnay Szabadakadémiaán folytattam képzőművészeti tanulmányaimat. Engem leginkább a portré vonzott. Minden héten más modellünk volt. Kun Istvántól tanultuk a művészeti anatómiát, B. Mikli Ferencetől az akvarell festést. Ledérettségiztem, de mivel nem kaptam helyet az egyetemen, így Baján maradtam még két évig. Ebben az időszakban délelőttiönként és délután is bejártam Rudnay mester iskolájába.

A Képzőművészeti Főiskolára nem akartam elmenni, mert az a hír járta, hogy ott két éven át csak gipszfejeeket kell rajzolni, és ez nem volt olyan vonzó. A képzőművészet akkoriban nagyon át volt itatóva politikával, és ez ellenszenves volt, de számomra veszedelmes is lett volna. Végül is felvettek a szegedi egyetemre, ahol 1951-1955 között — éppen a legnehezebb években — elvégeztem a kémiafizika szakot. Ha volt egy kis szabadidőm, akkor ott is eljártam egy képzőművészeti körbe, de nem rendszeresen. Nem

is volt olyan magas nivójú, mint a Rudnay-iskola, korrekúra sem volt, mindenki úgy csinálta, ahogy tudta.

Az egyetemen elvégeztem, de nem taníthattam. Eltiltottak a tanítástól. Családommal 1957-ben Németországba mentünk. Amikor gyermekeim megszülettek, kicsit híflten lettem a festészethez. Ebben az időben csak néhány vázlat készült, többnyire a gyerekekről. Később, amikor a negyedik gyermekem is olyan korú lett, hogy a nagymamára bízhattam, akkor beiratkoztam a Volkshochschule-ra. Ekkor kedveltem meg a pasztell technikát. 1979-ben kezdtem el a vázolóképeket, majd tájképeket festeni. A portréfestést is folytattam, és mivel nagyon is izgatott ez a téma, elvégeztem egy akt-kurzust, elsősorban azért, hogy anatómiai ismeretemet tovább bővítsen.

1973-ban lettem Németországban a második államvizsgát, és egy gimnáziumban helyezkedtem el, ahol 1996-ig tanítottam, vagyis nyugdíjba vonulásomig. Éveken át az iskolai szilneteket használtam ki arra, hogy festhessek. Németországban többször is van évközi iskolai szünet, és én ilyenkor is tudtam utazni. Többnyire magam indultam útnak, mert a legzivesebben egyedül festek. Néha olyan kedvezően alakult az öreándem, hogy volt szabadnapom a hét folyamán, és ilyenkor is el tudtam menni festeni. Csenedéletekkel akkor kezdtem el foglalkozni, amikor férjem ideiglenesen beteg lett, és nem utazhattam annyit. Baját 1992

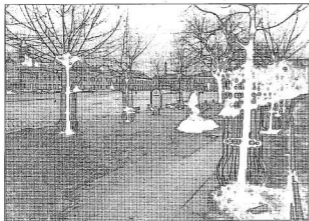
óta festem. Elsősorban a régi hangulatokat keresem, bár az átalakuló városkép, a régi és új egymás mellett élése is érdekes témákat kínál..."

Úgy gondolom, jó dolog, ha van városunknak egy olyan festője is, aki a festőállványával időnként megjelenik az utcákon, tereken, és megörökíti a másnap talán már bontásra ítélt épületeket. Aki fémtípi képein az utókornak az eltűnő

kisvárosi hangulatokat... Akit meg is lehet szólítani alkotás közben... Akit ezonnal kritizálhatunk is, hogy miért éppen ezt, és miért nem azt... Akinek elmondhatjuk, hogy mi is festőművészek leszünk, ha megnövünk...

Dr. Meislé Gondas Hildegard eddig mintegy 60 képet készített Bajáról és környékéről.

Schmidt Antal

Fotó: Gyulavári József

Aranydiplomás biológiatanár

"Köszönöm azt az élményt, amit az Ön középiskolai tanári oklevele 50. évfordulója alkalmából szerkesztett könyv (Beadvány tanári diplomám 50. évfordulója alkalmából — a szerk.) olvasása során szereztem. Az Ön egész életműve — melyet áthat a természet korlátlan szeretete és a tudomány iránti alázat — példát állít elénk és a tanulók széles táborára él."

Ezekkel a gondolatokkal kezdte meghívó levelét az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának dékánja, amelyben aranydiplomája ünnepélyes átvételére in-

vitálta tavaly novemberben dr. Balanyi László nyugalmazott középiskolai tanárt, aki pedagógusi és kutatói pályafutásának legfényesebb időszakát Baján töltötte. 1951-től 1954-ig a bajszentistváni általános iskolában tanított, majd ezt követően a tanítóképzőben, utána pedig a III. Béla Gimnáziumban. 1964-ben Békésre került, 1981 óta nyugdíjas. A tanítás mellett mindig végzett valamilyen kutatómunkát, bár eredményeiről a tudós emberekre jellemző szerénységgel nyilatkozik:

"ha munkáimban akadtak a tudományt is érdeklő adatok, csak külön örömmre szolgál."

Hogy valójában jóval többet jelentenek Balanyi László botanikai kutatásai a magyar tudománynak, azt dr. Priszter Szaniszló, a Magyar Tudományos Akadémia doktorának véleménye egyértelműen alátámasztja "Mélto utódjaként tekinthető ez a munka annak az immár több mint 250 éves folyamatnak, amely a hazai lokális flóraművek — Sopron (Loew), Nagyszombat (Horvátovszky), Pozsony (Lumitzer), Budapest (Stadler, Borbás), Arad (Simonkai), Kolozsvár (Nyárády és Soó) és mások munkái — közzétételével a magyar flóra szintéziséhez az alapok lerakásában dicséretes módon hozzájárult."

Balanyi tanár úr kutatásait mindig a tanítás mellett, mindig bevonva a munkába a tanulókat is, tehát iskolai tevékenységének szerves részeként végezte. Tudománysszervező erőfeszítései is hasonló célt szolgáltattak: a tanítóképzőben 1955-ben alapított Jávorka Sándor Természettudományi Köre országosan is híressé vált. Az ötvenes és hatvanas években felgyűlemlett anyag rendszerezésére nyugdíjas éveiben kerített sort. Így szülehetett meg az Iskolatörténeti Füzeteknek összesen 74 kötete, amelyből 1-1 példány a bajai Eötvös József Tanárképző Főiskolán tanulmányozás céljából mindenki számára hozzáférhető. Az Iskolatörténeti Füzetek címlistája a Bajai Honpolgár 1992. január-áprilisi számaiban, illetve az 1995. októberi számában található meg. Mi bajaik különösen is hálásak lehetünk ezért a munkáért, mert közben megszületett két összefoglaló alapművérségünk élővilágáról (Adatok Baja és környéke flórájához, 461. oldal, Adatok Baja és környéke madárvilágához, 429. oldal).

Egy ilyen életművet létrehozó pedagógusról csak a tisztelet és elismerés hangján szólhatunk. Szerencsések azok a diákok, akik vele vagy hozzá hasonló tanárokkal találkozhattak tanulmányaik során.

Schmidt Antal

Fialla Lajos pályája Bukarestben

(Fialla Lajos bajai születési orvospromesszor Bánáti Tibor által írt életrajza megjelent lapunk IV. évfolyama 6. (41.) számában, 1993. július hónapban. Beke György író megírta a bukaresti emlékirat (Kósa Ferenc Veress Sándor, Veress Ferenc, Fialla Lajos és Oroszhegyi József) monográfiáját. Ebből a Fialla-fejezetet lapunk fontosnak tartotta közölni, a róla szóló ismeretek bővítése érdekében.) A Magyar Nagylelkon (Akadémiai Kiadó, Bp. 1994) címszava:

Beke György (1927. augusztus 3. Uzon): romániai magyar író, műfordító, újságíró. A kolozsvári Bolyai Tudományegyetemen szerzett magyar szakos diplomát (1947). Számos lap belső, ill. külső munkatársa (*Romániai Magyar Szó* (1948-53), *Előre* (1953-74), *A Hét* (1974-87)). 1989-től Bukarestben él, az Erdélyi Szöv. elnöke. Szépirodalmi igényű szociográfiai riportjaiban, szépirodalmi írásaiban a romániai magyarság mai életének, törekvéseinek hiteles ismertetője. A román próza fordítója.

F.M. *Bűnbánó történelmi* (r., 1969); *Ida-gunk keresése* (riportok, esszék, 1972); *Feketeügy* (riportok, 1974); *Szülőgyógy-hegység* (riportkönyv, 1975); *Nyomjelző rokonság* (riportok, 1978); *Bűvöpatatok* (riportok, 1980); *Boltívek teherbírása* (riportok, 1983); *Itt egymásra találnak az emberek* (riportok, 1984); *Csöngő passió* (riportok, 1988); *Régi erdélyi skótlak* (1989); *Magyar gondok Erdélyben* (publicisztika, 1990); *Világos árnyékában* (r., 1991).

1. - "Nekem historikus jogom volt - Így ír hozzám dr. Fialla Lajos barátom folyó 1890. évi február 26-ról Bukarestből - Andrassy Gyula gróf temetésén lélekben részt venni; mert midőn 1851-ben az Új-épület háta mögött in costumatum felakasztották, én annak szemtanúja voltam. Ott állottam tíz lépésnyire, s láttam azt a katona audítort, aki felolvasta az íleletet; láttam a hóbert, aki felvezegte a bitófára Andrassy Gyula, Bathany Ákzner grófok, Kossuth Lajos és több mások nevéit. Én akkor az Új-épülettel szemben laktam; hába dugtam vánkocsimat és dunszámát ablakomba, mégis minden reggel halltam elvonulni a katonai kíséretet az elítéltekkel.

Nagyszerű lesz az a Budapest! Az acél jellemű hazafiak mind vasba öntve fognak ott állani, s közöttük Andrassy Gyula gróf is. Kezet fogtam 1848-ban Pesten Petőfivel, Eötvös József báróval és 1847-ben Széchenyi István gróffal, s ime, ma mind a hárman ott állanak, s valahányszor Budapest megfordulok, és látom szobraikat, meghatva állok meg előttük. Ott élték át 1848-ban ama dicső napokat, midőn a szabadság megszületett. Azután Hegyes, Szeghegy, Kisbér, Úrnapián Újvidék alatt, Kamenic alatt a nagy csatákban részt vettem. Zeatinál a löpőgyár felrobbantást veled láttam. A szőregi ütközetben veled küzdöttem. Soborsinon estem a muszkák kezébe, s tőlük az osztrákokba Aradon. Ís te mindezekről, míg Bukarestben együtt éltünk, soha egy szót sem szótoltál! Most még nagyobbra becsülöm magamat, hogy lelkeimből tudtam veled testvérélni, összeharaktokozni. Amiket itt le nem írhatok, azokat a jövő nyáron Szinján nélem vagy Brassóban nélatok elbeszéltem."

Emlékiratára, Kósa Ferenc adja közre kötetében Fialla Lajosnak a baráti levelet, amelyik akár vizlatos önéletrajznak is beillenek. Kósa akkor már 21 éve nem élt Bukarestben, de Fialla doktorral hagyományosan.

Fejezet a *Magyarok az régi Romániában* című, készülő monográfiából, amely a XIX. századi bukaresti magyar emlékiratok munkásságát dolgozza fel. Minden esztendőben találkozott; hol a főorvos színajai nyaralójában, hol a nyugalmazott őstanfelnagyelős brassói lakásán. Fialla Lajos életrajzi adatait illetően a lexikonok és kiadványok egyben-másban ellentmondanak egymásnak. Mindjárt születési évet illetően. Szinyey József szerint 1829-ben született Szabadkán, ahol édesapja orvos volt. Újabb kutatások születési évet 1832-re javítják ki, ami egybevág a kortársak emlékezőesével; e szerint Fialla Lajos alig 17 évesen állt be honvédek. Továbbá: nem Szabadkán, hanem Baján született. Bízské volt arra, hogy iskolája, a bajai gimnázium olyan férfiak nevelt, mint Mészáros Lázár hadügyminiszter, Tóth Kálmán költő, Tűri István tábornok.

Fialla Lajos 1848 márciusában orvostan-hallgató Pesten.

Fél évszázaddal később a nagy napra így emlékeztet:

"Március 15-én csupán esett az eső... Az egyetem előtt egy csoport, 30-40 ember a villukra emeltek egy karcsú ifjú embert, aki a zsebéből egy papíros vett, és fennhangon, lelkesülve, kezeivel hatalmasan lendülve szavai értelmet, kiáltott:

"Talpra magyar, hí a haza, itt az idő, most vagy soha. Rabok legyünk vagy szabodok?"

Az ifjú ember, aki e sorokat olvasta, Petőfi Sándor volt.

Napok folytak, minden óra hozott új híreket. Az Úri utcában létezett Pilvax nevű kávéháza, ahova azelőtt is szoktam néha eljárni, most mindennap kellett mennem, mert itten találkoztunk bajtársainkkal. Itten szótartottam számtalanszor kezét Petőfi Sándorral.

Már is mintha látnám előttem. O elacsonyabb volt nálammal, középtermetű, karcsú ember, hegyes szakáll fedte arcát, és gyér bucsa volt. Szerény, komoly arcvonású voltak; a kendő nélküli hosszú nyak még különösebbé tette az egész egyéni kifejezést. Nem beszélte sokat. Emlekeztem, hogy a forradalmi napjaiban egy tenyérenél szélesebb kardot viselt, oly azéles volt, hogy eszéi jó távolról meg lehetett különböztetni a nap többi hőseitől.

A Pilvax kávéházában azon napokban érdekesek és tanulmányosok voltak a társalgások. Ottan láttam naponta Vasvárit és az akkor még kosszortizatlan, de jó hírű költőket, Jókai Mór és még sokakat a forradalom nagyjaiból... akik elhullottak az idő sebes mezejében. Estenként felszóltak különbe ékeszszólsó Vasvári vagy egyik-másik, és felvilágosították a közönséget a napi kérdésekről; okult ezáltal a nép, gyarapodott az eszme. Alig múlt el néhány hét, és megváltozott, tágult a tanulók látköre. Valóban, mintha hártva hullott volna le a szemekről, és vídában, reménydús lélekkel néztlak a jövőre.

Innen kezdődött egy új korszak, egy új élet."

Világos után, osztrák fogságban ugyanaz a sors várt volna Fialla Lajosra, mint annyi más önkéntes honvédre: besorozták az osztrák ármádiába, hogy menjen el a kedve a lázadásért. A sorozóbiztoszt azonban orvosságit alkalmazatlannak találja. Ne kutassuk — hiába —, hogy a nyurga termelő, egészséges fiatalembernek, aki

majdnem 81 évet ér meg, volt-e valamilyen komoly baja, vagy orvos édesapjának közbelépése mentette meg. Fialla Gyula "medicus civitas Bajaniensis" tekintélyes ember volt az orvosi társadalomban. Lajos, családi segítséggel, Bócsben folytatta orvosi tanulmányait, amit 1847-ben kezdett volt el Pesten, és 1855-ben kapta kézbe orvosi diplomáját. Két esztendőtt szülőföldjén szolgált, de nem tudott hozzá szokni a Világot követő abszolútizmus légköréhez. Titkos ügynökök lesték a hajdani önkéntes honvéd minden szavát, követték minden lépését. Ennél még Bécs világa is elvélhetőbb volt! *Letűnt napjaimból* című, 1903-ban Bukarestben kiadott emlékiratában felidő egy történetet az ötvenes évekből Bócsból, amely akár a kedély és közvetlenség mintája lehetne. A magyar orvos vásárolt egy gumibotot, "kaucuk vesszőcskét" sétálhoz, ahogy ez egy bécsi fiatalúrhoz illik. Egyik mellékútban kutya rohant feléje. Útásra emelte a gumibotot, mikor esedékl hang szólt meg:

– Kérem, kérem, ne tessék megölni a kutyaomat.

"Én hátra néztem, és Ferenc József királyt láttam előttem.

Szép, tearjú ifjú, akkor 22 éves volt; én lekaptam fejemről a kalapot, és a falhoz lapultam, a király pedig felet közönsésemre, katonámsan, kézbillentéssel, és nyájassan enyelgett hátszó jedsége-men."

Ez lenne az ifjú császár, akivel szemben állt a harctéren? Ez lenne a bosszúálló személyet, aki bírta és puskaeső elé juttatta az aradi tőröncököt?

Leginkább azon lépődött meg az orvos-tanhalgató, hogy a király magányosan sétált a mellékutakon, minden kíséret nélkül, katonai őrtörzseben, de kard nélkül. Abban az utcában volt kedvenc lovainak istállója, oda igyekezett. Fialla Lajos lassan utána ballagott, és látta, amint a király az istálló ajtajából mosolygva tekint rá. Mintha titkos cinkosságban állnának.

A szülőhelyén egyszerre idegennek vált fiatal orvos tudott arról, hogy Bukarestben gyülekeznek az új szabadságharcot váró 48-as emigránsok, barátai a seregből. Egyébként is az a hír járta, hogy igen jó lehetőség várja az orvosokat, mérnököket a fejlődésnek indult országban. Postakocsira ült, és meg sem állt Bukarestre. 1857-et írtak. "Tüstént fölkeresett szerény parókáimban, és azóta elválaszt-

hatatlan barátok lettünk" – írta Koós Ferenc, aki a *Hazánk és a Külföld* című budapesti szepirdalmi, ismeretterjesztő és társas életi képes hetilapban — Ernich Gusztáv és Szokoly Viktor lapjában — 1865-ben megírta Fialla Lajos addigi életútját, és közreadta az orvos főnyaképt is. Koós nevezte el "önkéntes emigránsnak."

2. – Bukarest akkor valóban érvényesítési lehetőséget nyújtott a fiatal orvosoknak. Abban az időben telepedett le itt a francia származású, Pármában született Carol Davila, aki éppen 1857-ben, Fialla óráskészéskor alapította meg az Orvosi Társaságot; egyik megszervezője lett a román orvosképzésnek, kiépítette a közegészségügyi és katonatorvosi szolgálatot, majd 1876-ban életre hívta Romániában is a Vöröskereszt Egyesületét. Nevéhez fűződik az első román orvosi lap, a *Gazete medicală* megindítása; könyvet írt a szifilisz gyógyításáról.

Davila szívélyesen fogadta a Bócsben végzett fiatal orvost, és az sem zavarta meg a barátságát iránta, hogy magyar nemzetiségű volt, és magyarságát büszkén vállalta.

Mert a francia anyától Itáliában született orvosprofesszor egyáltalán nem tartozott a magyarság barátai közé. Mint a romániai iskolák főfelügyelője — ezt a tisztiséget is betöltötte — majdnem hogy felszámolta az 1815-ben indult bukaresti református elemi. Kitalálta, hogy csak az a gyermek számít magyarnak, és így járhat magyar iskolába Bukarestben, amelyik nem az akkori Románia területén született. Márpedig a magyar elemisták szülei szinte kivétel nélkül fiatal korukban vándoroltak be, gyermekeik Bukarestben születtek, így Davila szerint "románok" voltak. Tervét Koósék ellenállásba buktatta meg.

Két évvel Bukarestbe érkezése után Fialla doktor az anatómia és a szövettan tanára a Carol Davila által irányított Nemzeti Orvosi és Gyógyászati Iskolában, a mai orvosegyetem elődjében. Davila professzor később a szemészeti tanszékét bízta rá. Híressé vált szemoperációkat végző a bukaresti Filantropia kórházban. E téren szerzett tapasztalatait a *Guidon de six aveugles-nés* (Hat szízlottak meg gyógygyógyítás) című, francia nyelvű tanulmányában foglalta össze 1872-ben.

"Érdekes ezen kísérleteket, amennyire lehet feljegyezni, azt mondom, amennyire lehetséges, mert minden percben okul

és tökéletesedik a szem tehetsége, úgy hogy mi csak a legzsemetetőbb eredményeket tudjuk feljegyni.

Néhány nap alatt úgy sebesen tökéletesedett betegünk látása, hogy észlelésünkkel követni lehetett, és megengedtem egy világos terebren forgolódni. Egész nap foglalatokodott, mindent iparkodott megtagogatni és azon oklndi; mint a kised, úgy ő is megégette ujjait a tűznél, hogy félni tanuljon tőle; ő természetesen mindezeket percek alatt tanulta, amire a kisednek hosszú idő kell.

Mindennap elbeszél a mi boldog emberünk, hogy tegnap mit látott, és hogy milyen szép a világ."

Dr. Iszák Sámuel kolozsvári orvostörténező professzor részletesen megrajzolta Fialla Lajos pályaképt. Korabeli forrásokra támaszkodva úgy jellemzi, mint szakmailag igen jól képzett, becsületes, megértő embert, aki hamarosan Bukarest egyik ismert orvosa lett. Hivatásának tekintette a gyógyítást, élete értelmét látta benne. Önleltírásában mondja, hogy az orvosudomány lenne képes igazán felelmeini az emberiséget, ha a beteg és az orvos kapcsolatát nem aljastaná le a pénz.

Fialla doktor orvosi kötelezettségein messze túlmenően gyöközött segíteni a betegien. Gazdag bojári és polgári családok háziorsvosa volt, de a román főváros szegényei, a kültelki munkások is bizalommal fordulhattak hozzá, és őket díjmentesen kezelte. Felkereste a kültelki negyedeket, a bukaresti "mahalát", a rászorulóknak ingyen osztott szét gyógyszereket. Iszák Sámuel dolgozata szerint, "népszerűségét különösen megnövekedett az 1864-es bukaresti árvíz idején tanúsított orvosi és emberbaráti tevékenysége nyomán."

3. – Katonatorvosi szerepléséről román nyelven szmolnt be 1906-ban. Az orosz-román-török háborúról írott könyve az alig egy évvel előbb, 1876-ban alapított romániai Vöröskereszt intézményét kívánata népszerűsíteni. De vállalt céljánál jóval többet valósított meg: a balkáni történelem nagy fordulópontjának drámat és félelemmel mozzanatait jegyezte fel. Fialla doktor előbb Turmu Măgurele városában, a Vöröskereszt kórházában, majd az *Independența* (Függetlenség) énekesztől tábori kórházban irányította az egészségügyi szolgálatot. A bulgáriai harcmezőkről ideszíllított sebesülteket ápoltaik. Fialla úgy tekintett rájuk, mintha önmagát, az önkéntes honvédek látásá 1849 csatáiban.

A román nyelvű háborús — orvosi — napló tárgyzerlelén pontos, hiteles. Irodalmilag is értékes utazásának leírása a tábori kórházról a frontvonalig, hogy Carol Davila tábornok parancsára orvosi konziliumon vegyen részt Budisteanu ezredes, a későbbi tibiorok betegsége melletti. Ebben a részben érezhető igazán, hogy milyen frías látású megfigyelő, s milyen mélyen átjárta a háborúdúta bolgár tájak és az ott lakó emberek nyomorúságát, szenvedéseit, Nikápolytól le Muszulin-Szeleig. Mintha nem ugyanaz a toll írta volna, amíra más jellegű "betét" a hívősen tárgyilagos beszámolóban. Lírai és drámai részletek követik egymást, és az emlékiratnak sikerül érzékeltetnie, talán akarattal, csupán azért, mert hűségese krónikás, a katonai tábor zaklatott hangulatát, feszültségét — a feyereket és gépies parancstelejesítések mögött. A Carol Davila tábornokkal folytatott beszélgetés, például, az orvosi tanácskozást a beteg életéért, körül ágyúzás "festi alá".

Elárulja ez a rész azt is, hogy Fiala doktor szíve mélyén nem harcias, hanem mélyen humanus ember. Odaszállt gyógyítja a "kegyetlen" ellenség sebesültjeit is a tábori kórházban, majd visszatérve Bukarestbe, *Filantropia* kórházában. "Távolítottam alatt a *Filantropia* kórházban lévő részlegem román és török sebesültekkel népesült be... Naponta több operációt is végrehajtottunk, részlegem egész személyzete a teljes kimerülésig dolgozott. Mivel állandó kapcsolatban álltam a törökökkel, kezdtem magértetni magamat velük, megtanultam a közfőnököket, meg tudtam magyarul nekik, hogy miként végék be az orvosokat, tudtam értekezni velük a rendelés idején, s így ödvösen befolyásolhattam hangulataikat, amely nagyon letört volt, mint legyőzött sebesülteknél általában lenni szokott."

Majd szinte szózatzerűvé válik a szöveg, mintha későbbi korok békeharosra szólta: "Milyen sokat is törték magunkat mi, orvosok a sebesültek gyógyításáért, és milyen elégtételt éreztünk, ha egy-egy ember életét megmenthetjük! De alig örvendhetünk tudományunk sikerének, jön az újabb csata, és a seregek pusztító feyverei újra megemermisztük a nemzetet vínáig, az ifjúságot. Egy percc alatt olyan pusztítás támad, amit mi, orvosok nem tudunk többé helyrehozni... Meg vagyok győződve arról, hogy eljön majd

az az idő, amikor... a kölcsonös tisztelet biztosítani fogja minden nép létét; a feyverekeket csak a vadállatok ellen fogják kézbe venni!"

4. — Ha valaki, egy magyar értelmiségi Bukarestben, életének 74. esztendőjében, 64 esztendőes emigráció után lelki szükségét érzi annak, hogy kiadja emlékiratát, az nem csak belső kényeszernek engedelmekedik, azt nem csak a közlésévyé sarkallja, hanem szorongató magánya ellen keres oltalmat. Fiala Lajos 1905-re egyedül maradt hajdani barátai közül. Nincs magyar társasága Bukarestben. Szó esett arról, hogy esztendőnként egyszer találkozzon legközelebb, Brassóban élő barátjával, Koós Ferencsel, de már ő sincs az élők sorában. Román környezetére tulajdonképpen nem panaszkodhatik: tisztelik benne a kiváló orvost, s talán nem is sejtik, hogy az olaszos hangzású név magyart rejt, s hogy az 1877-es háború neves katonaróvosa lélelben továbbra is Kosuth katonája. Felesége és annak családja is román, a házi nyelv is az. Magyar nyelvű emlékiratában nem tesz említést arról, hogy van-e gyermeke, s így arról az igazi próbáról sem, amely valójában elődönti, hogy valaki számkivetett marad-e tanja renegát lesz: milyen nyelven tanítja meg először a gyermekeit, majd milyen iskolába adja őket? Fiala 1903-as egyetlen magyar nyelvű kötetében egyértelműen magyar szót jelenít meg.

Még jobban kihangsúlyozza magyarságát fájdalmasan őszinte panaszokódása. A szákdzfordulón már világosan látta, hogy körülötte mind hevesebbé válik a román nacionalizmus, ha őt magát személyében nem is érinti. Emlékiratában olyan epizódot idéz fel, amelyekben már a megfélemlített, rejtekező bucaresti magyarok jelennek meg. Az öreg orvos látszatra kedélyesen cseveg, de az írások mélyén szorongató félelem ég: a kisebbségi ember létezőkéisése.

Íme, *A tirolai ember Szináján*:

Károly öccsével, akivel együtt volt honvéd a szabadságharcban, 1890. augusztus 29-én szinajai nyaralója tég előtérén ül, és kétévjét szűrsölgeti. Fiala megjegyzi: ez a Mohácsis vésznap évfordulója; ezzel is érzékeltetni kívánja, hogy magyar gondolat, "újabb Mohácsot" jelképez a történet.

A nyaraló szomszédóságában, az udvaron egy kabatos férfi, fején vörös fez, hegedőt cingcogtatott. Leírása alapján: úri koldus. Fialaék áthívták magukhoz. Az idegen illedelmesen bemutatkozott, hogy tirolai

oszlák, Ázsiában járt, elfogyott a pénze, az útiköltséget szeretné összehegedülni. A társalgás németül folyt. Az idegen, hogy bizonyítsa, nem csavargó, megmutatta magával hozott növénygyűjteményét.

"Megjegyezendő, hogy a szemlélt társaságban csak én és Károly öccsem értettük a magyar nyelvet.

Az első préselt növény egy szép búzakalász volt, és alájegyezve magyarul "fekete búza".

— Mit jelent ez a felirat? — kérdém németül. Az felelte, hogy törökül van feljegyezve a növény neve.

A második lóvén "sárga búza" volt a növény alá írva. Ez is törökül van? Igen!

A harmadik lóvén a növény alatt "legyező búza" volt írva. Te, Károly, szólottam most magyarul öccsemhez, ha nem tudnánk mi is magyarul, elhittük volna, hogy mindez törökül van írva.

Ekkor hírtelen lekapta fejről a török fezt, és könyörgőve mondta, bocsássanak meg, nagyságos uraim, elvéstem a dolgot. Azt gondoltam, hogy gyűlölik itten a magyart, és így megtagadtam nemzetiségemet. Én bonczóféldi Lukács Bódog vagyok, hazafelé iparkodom, ezen búzakaszemeket a magyar minisztériumnak be akarom mutatni, mert igen hasznos, és érdemes lenne nálunk is termesztetni."

Fiala Lajos nem lepődik meg a bujdosló magyaron és magyarán; maga is tudja, érzi az ellenségesé vált hangulatot maga körül. Ez már nem az a Bukarest és Románia, ahová 1857-ben érkezett.

Talán kitalálta: a történet, hiszen nagyon gyűnyosan hangzik a "bonczóféldi Lukács Bódog" név. Talán önmaga emigrációs létezőzését akarta megfogalmazni, álnév mögé rejtőzve. Kis terjedelmű emlékiratát is alighanem azért adta ki — nem volt hivatásos író —, hogy ezt a kisebbégi életérzetét, szorongást kibeszélje. Az 1848-as eseményekről nem mond újat az emlékiratának megjelenéséig, 1903-ig megjelent visszaemlékezésekhöz képest. Petőfi közméret történelmi helyzetekben jelenik meg. Fiala ezzel költődszét akarja hangsúlyozni a márciusi forradalomhoz, a szabadságharchoz. Felejtethetetlen élménye, hogy honvédként látta Bem tábornokot "szomorúan előttem ellovagolni" 1849. augusztus 9-én, a végző vereség napjában. Petőfius felkeltés óta elárulja, hogy milyen gondolatok foglalkoztatták a hajdani legfiatalabb bajai honvédet öreg korában, lélelben mennyire a magyar nemzetben élt továbbra is, haláláig:

Fotó: Gyulavári József

"Ha tollammal röpíteni is tudnék — itten le kell tennem —, mert le kell borulnom előttem nemzetem sora, és bámulom: az ezer éve dicős létezésedet!"

Nemzetlétét a maga módján élhette meg Bukarestben. Szinnyei József ezt jegyezte fel róla a *Magyar írók élete és munkái* XIV. kötetében: "Bukarestben a legmagasabb köröknek egyik legkedvesebb orvosa, s az ot-

tani szegénymagyaroknak valóságos gyómolja; ingyen gyógyítja s gyógyszerrel is ingyen látja el őket."

Anyagiilag független, külsőleg derűs, elégedett ember. De a *Letűnt napjaimból* oldalain őszinte fájdalommal parasztkodik — bema-ginak:

"A letűnt napokra — véghetetlen éj következik." *Beke György*

Kedves Előfizetőnk!

Tisztelt Olvasónk!

Az 1997-es évben sokan éltek törvényes lehetőségükkel a személyi jövedelemadó egy százaléknak közteő felhasználását illetően, úgy, hogy alapítványunkat választották.

Ez nekünk nagy segítség volt, ezúton is köszönjük!

Az 1996. évi CXXVI. tv. 1997. évi módosítása 1998-ban is lehetőséget ad a közhasznú szervezetek támogatására.

Kérjük Önt, tiszteljen meg újra döntésével, ha pedig tavaly nem állt módjában ez, akkor az idén a Bajai Honpolgár Alapítványt jelölje meg.

Ha egyetért céltunkkal, tehát azzal, hogy a lap kiadása továbbra is problémamentesen legyen, akkor ehhez így is hozzájárulhat!

Nem fogunk kiterjedt "kampányt" folytatni, most sem, ezért csak "saját" nyilvánosságunkat használjuk ehhez a célból!

Baja Honpolgár Alapítvány
Adószámunk: 19047403-1-03
Bizunk szíves támogatásában.

Üdvözlettel:

Kelemen Márton elnök
Brachinger Tamás titkár

BAJAI HONPOLGÁR

1998. február

Várostörténelmi és
Környezetvédő Lap

Megjelenik minden hónap

első napján

ISBN 1416-4469

<http://www.bajaobs.hu/baja/honpolgr/mu-tato.htm>

A szerkesztőbizottság vezetője:

Bánai Tibor

Szerkesztő:

Gyulavári József

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bálint László, dr. Dániel József, Jász Anikó, Kalocsai Béla, dr. Laki Ferenc, Sárossy Józsefné, dr. Solymos Ede, Schenkid Antal, dr. Vajtai István

Lapalapító és kiadó:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Pestacím:

6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.

Fenntartó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Kereskedelmi Bank Rt. Baja

Fiókja 11732033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:

BAJAPRESS Kft.

Baja, Petőfi S. u. 4. Tel.: 79/322-241

KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM

ŐRZÜNK MEG ÉS NEM

KÜLDÜNK VISSZA.